

Dr Jan Zawadka

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wydział Nauk Ekonomicznych

Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa

Zakład Turystyki i Rozwoju Wsi

Autoreferat
przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

Warszawa, 20.03.2019 r.

Spis treści

1. Podstawowe informacje o habilitancie	3
1.1. Dane personalne	3
1.2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe według daty ich wydania	3
1.3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
2. Wskazanie osiągnięcia naukowego	4
2.1. Tytuł i skład jednotematycznego cyklu publikacji	4
2.2. Uwarunkowania wyboru tematyki podjętej w cyklu publikacji	5
2.3. Cel cyklu publikacji i jego problematyka	7
2.4. Metodyka badań	8
2.5. Zarys rozważań i wyników badań prezentowanych w cyklu publikacji	10
2.6. Podsumowanie jednotematycznego cyklu publikacji	22
3. Omówienie pozostałych obszarów naukowo-badawczych	24
3.1. Rozpoznawalność i popularność wybranych produktów turystyki wiejskiej jako determinanta jej rozwoju	24
3.2. Komerccjalizacja funkcji edukacyjnej gospodarstw rolnych	26
3.3. Kierunki rozwoju funkcji turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i leśnych oraz charakterystyka popytu turystycznego realizowanego na ich terenie	29
3.4. Znaczenie turystyki dla osób starszych i niepełnosprawnych oraz charakterystyka wyjazdów przez nich podejmowanych	32
3.5. Podsumowanie pozostałych obszarów naukowo-badawczych	34
4. Charakterystyka ilościowa dorobku publikacyjnego	37
5. Referaty wygłoszone na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych ...	38
6. Recenzowanie publikacji naukowych	39
7. Udział w krajowych i zagranicznych projektach badawczych, stażach naukowych oraz dydaktycznych, a także współpraca naukowo-badawcza z podmiotami krajowymi i zagranicznymi	39
8. Udział w komitetach redakcyjnych i członkostwo w towarzystwach naukowych	41
9. Nagrody i wyróżnienia za działalność naukową	41
10. Udział w szkoleniach, warsztatach i wyjazdach studyjnych	41
11. Osiągnięcia dydaktyczne i popularyzacja nauki	43
12. Uprawnienia z zakresu turystyki i rekreacji	44

1. Podstawowe informacje o habilitancie

1.1. Dane personalne

Imię i nazwisko: Jan Zawadka

1.2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe według daty ich wydania

- 2010 r. – uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii na Wydziale Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Tytuł rozprawy doktorskiej: Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie (na przykładzie wybranych gmin wiejskich). Praca została wyróżniona.
- 2006 r. – dyplom ukończenia studiów magisterskich na kierunku zarządzanie i marketing (specjalność zarządzanie i marketing w turystyce) na Wydziale Ekonomiczno-Rolniczym (obecnie Wydział Nauk Ekonomicznych) Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- 2004 r. – dyplom ukończenia studiów licencjackich na kierunku organizacja i obsługa turystyki i rekreacji w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Białej Podlaskiej (obecnie Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej).

1.3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Po ukończeniu stacjonarnych studiów doktoranckich na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie i obronie rozprawy doktorskiej zostałem zatrudniony od 28.12.2010 r. na stanowisku adiunkta na tym Wydziale. Obecnie miejscem mojej pracy jest Zakład Turystyki i Rozwoju Wsi w Katedrze Ekonomiki Edukacji Komunikowania i Doradztwa na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie.

Ponadto, w latach akademickich 2014/15 do 2016/17, prowadziłem zajęcia dydaktyczne „Indywidualna przedsiębiorczość – podstawy prawne i teoretyczne” oraz „Indywidualna przedsiębiorczość – narzędzia” na Wydziale Psychologii we Wrocławiu SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego.

2. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789)

2.1. Tytuł i skład jednotematycznego cyklu publikacji

Jako osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789), które uznaję za znaczący wkład w rozwój nauk ekonomicznych, w dziedzinie nauki ekonomicznej, dyscyplinie ekonomia, wskazuję jednotematyczny cykl 12 opracowań naukowych zebranych pod wspólnym tytułem: **„Agroturystyka w rozwoju obszarów wiejskich oraz jej instytucjonalne i popytowe uwarunkowania”**.

W skład jednotematycznego cyklu publikacji wchodzi:

1. Zawadka J.: Agritourism in multifunctional development of rural areas. [w:] Challenges for the agricultural sector in Central and Eastern Europe. Red. naukowa A. Dunay. Agroinform Publishing House, Budapest 2014, s. 85-97.
2. Balińska A., Zawadka J.: Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2013, nr 102, s. 127-143.
3. Sikorska-Wolak I., Zawadka J.: Geneza i etapy rozwoju agroturystyki w Polsce. [w:] Współczesna turystyka i rekreacja – nowe wyzwania i trendy. Red. naukowa I. Ozimek. Wydaw. SGGW, Warszawa 2012, s. 9-29.
4. Zawadka J.: Czynniki instytucjonalne rozwoju agroturystyki. [w:] Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2011, s. 25-45.
5. Zawadka J.: Możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej w perspektywie 2014-2020. „Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” 2015, t. 163, s. 279-289.
6. Zawadka J.: Metoda oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej. „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2012, T. 14, z. 4, s. 136-140.
7. Zawadka J.: Popyt agroturystyczny realizowany na Lubelszczyźnie i Podlasiu oraz jego charakterystyka. [w:] Gospodarstwa agroturystyczne i ekologiczne w Polsce. Red. naukowa J. Brodny. Instytut Nauk Ekonomiczno-Technicznych w Legnicy, Legnica 2015, s. 23-31.
8. Zawadka J.: Tendencje zmian w zachowaniach turystycznych osób wypoczywających na wsi. [w:] Komunikowanie i doradztwo w turystyce wiejskiej. Red. naukowa K. Krzyżanowska. Wydaw. SGGW, Warszawa 2013, s. 111-120.

9. Zawadka J.: Opinie, preferencje, zachowania i oczekiwania turystyczne mieszkańców miast względem agroturystyki. „Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” 2015, t. 162, s. 139-153.
10. Zawadka J.: Agroturystyka jako forma wypoczynku w opinii osób w średnim wieku w Polsce. „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2015, T. 17, z. 3, s. 421-426.
11. Zawadka J.: Agroturystyczne preferencje i oczekiwania turystów w średnim wieku. „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2014, nr 5, s. 65-76.
12. J. Zawadka: Preferencje seniorów dotyczące wypoczynku na wsi na terenie Lubelszczyzny i Podlasia. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2014, nr 806(26), s. 299-313.

2.2. Uwarunkowania wyboru tematyki podjętej w cyklu publikacji

Agroturystyka jest istotnym, a w wielu przypadkach wiodącym, kierunkiem rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich w Polsce. Jej rozwojowi sprzyja bogactwo i zróżnicowanie walorów przyrodniczych poszczególnych regionów Polski, obfita i barwna często obyczajowość oraz kultura wsi, postawy jej mieszkańców, a także ugruntowane już w wielu regionach kraju tradycje letniskowe. Potencjał ten sprawia, że przedsięwzięcia turystyczne podejmowane przez rolników we własnych gospodarstwach rolnych stały się od początku lat 90. XX w. jedną z częściej spotykanych na wsi działalności pozarolniczych przyczyniających się do wzrostu dochodu ludności wiejskiej i poprawy jakości jej życia.

Dynamicznemu rozwojowi agroturystyki w Polsce towarzyszy duże zainteresowanie ze strony środowiska naukowo-badawczego. Znacząca liczba gospodarstw agroturystycznych (szacowana na prawie 8 tys.), wieloletni już okres funkcjonowania przedsięwzięć tego typu na obszarach wiejskich, a także znaczący ich wpływ na dywersyfikację gospodarki wiejskiej przyczyniają się do powstawania licznych opracowań naukowych na ten temat. Wielopłaszczyznowy i interdyscyplinarny charakter turystyki wiejskiej oraz agroturystyki determinuje natomiast duże zróżnicowanie problemów badawczych w nich podejmowanych, a także liczne grono autorów, traktujących tę tematykę z wielu, dość odmiennych często, punktów widzenia. Nad istotą i uwarunkowaniami rozwoju agroturystyki pochylają się osoby reprezentujące różne dziedziny nauki: humanistyczne (m.in. nauki o kulturze i religii), inżynierjno-techniczne (m.in. architektura i urbanistyka), medyczne i o zdrowiu (np. o kulturze fizycznej i o zdrowiu), nauki rolnicze (m.in. rolnictwo i ogrodnictwo, technologia żywności i żywienia, zootechnika i rybactwo). Przeważnie jednak problematykę agroturystyki w swoich badaniach podejmują przedstawiciele nauk społecznych. Dominują wśród nich zagadnienia powiązane z takimi dyscyplinami, jak: ekonomia i finanse, nauki o zarządzaniu i jakości, geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna czy nauki prawne.

Jednymi z częściej podejmowanych problemów badawczych przez osoby reprezentujące dyscyplinę ekonomii są wielorakie czynniki i uwarunkowania rozwoju agroturystyki. W większości dotychczasowych badań główny akcent położony był jednak na stronę podażową agroturystyki (m.in. problematyka dotycząca gospodarstwa i produktu agroturystycznego, promocji, uwarunkowań osobowościowych kwaterodawców czy opłacalności prowadzonych przez nich przedsięwzięć) i jej znaczenie w rozwoju obszarów wiejskich. W początkowych etapach rozwoju agroturystyki dość często podejmowano ponadto tematykę instytucjonalnych uwarunkowań jej rozwoju. W opinii autora, problematyka ta w późniejszym okresie została nieco zaniedbana przez środowisko naukowe. Wsparcie instytucjonalne jest niezwykle istotne dla sprawnego funkcjonowania i rozwoju turystyki wiejskiej, co wpłynęło na włączenie przez autora tej problematyki w zakres swoich zainteresowań. Potrzeba badań o charakterze dynamicznym i konieczność aktualizacji wiedzy na temat działań (i ich efektywności) podejmowanych przez instytucje oraz organizacje wspierające rozwój agroturystyki wynika bowiem z szybkich i znaczących zmian zakresu, a także intensywności tych przedsięwzięć, na co wnioskujący zwraca uwagę w swoich opracowaniach. Starania określonych instytucji (Ośrodków Doradztwa Rolniczego – ODR) były główną siłą sprawczą propagowania idei i rozwoju agroturystyki wśród polskich rolników na oczątku lat 90. XX w., a w późniejszym okresie działania organizacyjne (m.in. Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” – PFTW „GG”) przyczyniły się do wdrażania wielu znaczących inicjatyw o charakterze innowacyjnym (np. kategoryzacja wiejskiej bazy noclegowej), czy upowszechniania w ostatnich latach idei zagród edukacyjnych, realizowanej głównie w oparciu o funkcjonujące gospodarstwa agroturystyczne i propagowanej przez Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) w Brwinowie Oddział w Krakowie – zagadnienie to stało się przedmiotem rozważań m.in. monografii naukowej, której wnioskujący jest współautorem.

Należy tu także podkreślić, że w relatywnie niewielkim stopniu w badaniach nad uwarunkowaniami rozwoju agroturystyki rozpoznana jest strona popytowa. W nielicznych w ostatnim czasie badaniach dotyczących tego zagadnienia skupiano się głównie na popycie rzeczywistym – oferta agroturystyczna mogła być zatem rozwijana i udoskonalana na podstawie wskazań tylko osób wypoczywających w gospodarstwach agroturystycznych. Nieuwzględniane były natomiast opinie osób rozważających dopiero, czy planujących pierwszy pobyt w gospodarstwie agroturystycznym. Istotną barierą dla dalszego rozwoju agroturystyki wydaje się zatem niedostatek badań w zakresie popytu potencjalnego. W związku z powyższym w swoich badaniach aplikujący skupił się na rozpoznaniu preferencji, oczekiwań i zachowań turystycznych osób korzystających już z usług gospodarstw agroturystycznych, ale także tych, którzy jeszcze w nich nie wypoczywali i stanowią potencjalnych odbiorców usług turystycznych oferowanych przez podmioty tego typu. Przyczynić się to ma to do aktualizacji i poszerzenia wiedzy z zakresu dynamicznych

oraz podlegających ciągłym zmianom popytowych uwarunkowań rozwoju agroturystyki, a także umożliwić profesjonalne podejście do kształtowania produktu agroturystycznego. Cel ten ma również wymiar praktyczny, ponieważ wiedza ta ułatwić może przekształcenie popytu potencjalnego w popyt rzeczywisty. Rozpoznanie i określenia profilu, preferencji, zachowań oraz oczekiwań obu tych grup jest ponadto nieodzownym warunkiem poprawy jakości i różnorodności usług turystycznych oferowanych przez właścicieli gospodarstw rolnych, co przyczynić się powinno do zdynamizowania tempa rozwoju agroturystyki na obszarze polskiej wsi. To z kolei postrzegać należy jako katalizator rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich.

2.3. Cel cyklu publikacji i jego problematyka

Głównym celem cyklu publikacji jest ukazanie kierunku i dynamiki zmian dokonujących się w agroturystyce jako zorganizowanej formie wypoczynku na polskiej wsi, wskazanie ekonomiczno-społecznych efektów wynikających z funkcjonowania tej formy turystyki wiejskiej (w odniesieniu zarówno do kwaterodawców, społeczności lokalnych, jak i ogólnie pojętej sfery ekonomicznej, kulturowej i przyrodniczej obszarów wiejskich). Rozpoznano ponadto i dokonano oceny instytucjonalnych oraz popytowych uwarunkowań rozwoju agroturystyki.

Realizacji celu głównego omawianego cyklu publikacji podporządkowane zostały cele szczegółowe o charakterze poznawczym, metodycznym i aplikacyjnym. Są nimi:

1. Określenie roli i miejsca agroturystyki w rozwoju wielofunkcyjnym obszarów wiejskich.
2. Uporządkowanie i usystematyzowanie terminologii dotyczącej pojęcia agroturystyka, przybliżenie jej istoty, a także wskazanie istotnych cech, które powinna spełniać ta forma turystyki wiejskiej w odróżnieniu od turystyki konwencjonalnej.
3. Przybliżenie genezy turystyki wiejskiej i tradycji letniskowych polskiej wsi, a także wyodrębnienie etapów rozwoju agroturystyki oraz określenie specyficznych ich cech.
4. Ukazanie skali i dynamiki rozwoju agroturystyki w Polsce w ujęciu regionalnym.
5. Rozpoznanie i omówienie ekonomiczno-społecznych korzyści oraz zagrożeń wynikających z rozwoju agroturystyki w odniesieniu do rozwoju wielofunkcyjnego gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich.
6. Poznanie i ocena działań podejmowanych przez lokalne oraz ponadlokalne instytucje i organizacje wspierające rozwój agroturystyki w Polsce.
7. Rozpoznanie i wskazanie źródeł oraz możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy finansowej UE na lata 2007-2013 i 2014-2020.

8. Konceptualizacja i weryfikacja metody służącej do pomiaru oraz oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni agroturystycznej.
9. Opracowanie i zaproponowanie metodyki badań w zakresie rzeczywistego i potencjalnego popytu agroturystycznego.
10. Rozpoznanie i ukazanie determinant kształtujących rzeczywisty popyt agroturystyczny w odniesieniu do wybranych cech socjodemograficznych oraz wskazanie zmian zachodzących w zakresie tych uwarunkowań.
11. Rozpoznanie i ukazanie preferencji oraz oczekiwań turystycznych przedstawicieli agroturystycznego popytu potencjalnego.
12. Identyfikacja barier popytu na usługi turystyki wiejskiej i wskazanie możliwości ich przezwyciężenia.

Realizacja tych celów ma przyczynić się do usystematyzowania i poszerzenia dotychczasowej wiedzy w zakresie zmian dokonujących się w polskiej agroturystyce w ciągu ostatnich lat, ekonomicznych oraz pozaekonomicznych efektów jej funkcjonowania, a także instytucjonalnych i popytowych uwarunkowań rozwoju tej formy turystyki wiejskiej.

2.4. Metodyka badań

Podczas prac nad omawianym cyklem publikacji wykorzystano różne metody badawcze, a także pierwotne i wtórne źródła materiału badawczego. Podczas prac nad częścią teoretyczną posłużono się głównie techniką analizy treści i *desk research*, które wykorzystano do studiów nad:

- krajową i zagraniczną literaturą przedmiotu dotyczącą zagadnień związanych m.in. z turystyką, agroturystyką, wielofunkcyjnym oraz zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich;
- danymi statystyki krajowej i regionalnej prezentowanymi przez Główny Urząd Statystyczny;
- aktami prawnymi i rządowymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi rozwoju wsi i obszarów wiejskich (m.in. PROW 2007-2013, PROW 2014-2020) oraz turystyki;
- dokumentami o charakterze planistycznym tworzonymi przez struktury pozarządowe, m.in. UE i OECD;
- statutami i regulaminami licznych organizacji i instytucji zaangażowanych w rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki.

Materiał empiryczny wykorzystany w omawianym cyklu publikacji pozyskany został w trakcie realizacji czterech grantów, które wnioskujący uzyskał w ramach wewnętrznego trybu konkursowego WNE SGGW w Warszawie. Poniżej zaprezentowano ich krótką charakterystykę:

1. Tytuł zadania badawczego: **Preferencje turystów dotyczące wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych.** Badania, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego i techniki ankiety, przeprowadzone zostały w 2012 r. na próbie 761 turystów wypoczywających w 75 gospodarstwach agroturystycznych funkcjonujących na terenie woj. podlaskiego i lubelskiego. Dobór tych województw był celowy. Są to bowiem regiony typowo rolnicze (funkcjonujące gospodarstwo rolne jest nieodłącznym elementem agroturystyki), na obszarze których kultura ludowa, będąca dla mieszkańców miast znaczącą atrakcją turystyczną, przetrwała znacznie dłużej niż w pozostałych regionach kraju (m.in. z uwagi peryferyjnego ich położenia). Na terenie wskazanych województw nie występują ponadto walory mające istotny wpływ na rozwój turystyki masowej (np. góry czy morze), co sprzyja rozwojowi alternatywnych form turystyki, do których zaliczyć można m.in. agroturystykę. Celowy był także dobór gospodarstw agroturystycznych – badaniami objęto turystów wypoczywających we wszystkich skategoryzowanych przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” (PFTW „GG”) obiektach tego typu funkcjonujących na obszarze województwa lubelskiego i podlaskiego.
2. Tytuł zadania badawczego: **Preferencje turystyczne osób korzystających z usług obiektów turystyki wiejskiej na Mazowszu.** Badania, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego i techniki ankiety, przeprowadzone zostały w 2013 r. na próbie 133 turystów wypoczywających w 21 gospodarstwach agroturystycznych zlokalizowanych w okolicach Kampinoskiego Parku Narodowego (KPN). W tym przypadku dobór obiektów do realizacji badań także był celowy. Zakwalifikowano do nich bowiem gospodarstwa agroturystyczne rekomendowane przez PFTW „GG”.
3. Tytuł zadania badawczego: **Preferencje, oczekiwania i zachowania mieszkańców miast dotyczące wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych.** Badania, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego i techniki ankiety, przeprowadzone zostały w 2014 r. wśród 573 pełnoletnich mieszkańców miast. Dobór próby badawczej (podobnie jak w projekcie przedstawionym poniżej) miał charakter nielosowo-kwotowy – respondenci dobierani byli w taki sposób, aby ich struktura pod względem płci i wieku odpowiadała strukturze ogółu Polaków pod tym względem. Ankieterami byli studenci Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie, a badania prowadzone były w ramach przedmiotu „Organizacja turystyki na obszarach wiejskich”.
4. Tytuł zadania badawczego: **Innowacyjność oferty turystycznej jako determinanta rozwoju funkcji turystycznej obszarów wiejskich.** Badania, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego i techniki ankiety, przeprowadzone zostały w 2015 r. wśród 650 pełnoletnich mieszkańców Polski.

2.5. Zarys rozważań i wyników badań prezentowanych w cyklu publikacji

Istota i specyfika agroturystyki jako jednego z kierunków rozwoju wielofunkcyjnego gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich

Transformacja gospodarcza i ustrojowa mająca miejsce w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX w. skutkowałą obnażeniem tragicznej sytuacji ekonomicznej wielu indywidualnych gospodarstw rolnych i ich właścicieli, na co złożyło się przede wszystkim rozdrobnienie struktury agrarnej, trudności w powiększaniu oraz modernizacji gospodarstw spowodowane brakiem kapitału, produkcja rolna oparta na tradycyjnych i niejednokrotnie przestarzałych już i nieefektywnych technologiach czy niski poziom wykształcenia właścicieli gospodarstw. Wkroczenie rolnictwa w nową rzeczywistość gospodarczą wiązało się ze zniesieniem gwarantowanych cen skupu, koniecznością samodzielnego poszukiwania nabywców na produkty z gospodarstwa, które, z uwagi na znaczącą konkurencję, sprzedawane musiały być po niższych cenach przy jednoczesnym wzroście cen środków produkcji. Nowe uwarunkowania wymogły ponadto odstąpienie od realizowanego przez dekady modelu rozwoju obszarów wiejskich, w którym zasadniczą ich funkcję ograniczano do produkcji rolnej. W myśl propagowanej obecnie koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego, kluczowym problemem związanym z zapewnieniem ludności wiejskiej poprawy standardu życia jest rozwijanie pozarolniczych funkcji zarówno gospodarstw rolnych, jak i ogólnie pojętych obszarów wiejskich. Wkomponowanie w wiejską przestrzeń gospodarczą większej liczby nowych, pozarolniczych funkcji przyczynia się do zróżnicowania ekonomii wsi i odejścia od rolnictwa jako jedynej lub dominującej funkcji terenów wiejskich, a tym samym zróżnicowania kierunków zatrudnienia oraz źródeł dochodów mieszkańców wsi.

Jednym z istotnych elementów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich jest turystyka wiejska, a w jej obrębie agroturystyka, którą traktuje się jako ważną gałąź aktywności gospodarczej, nie tylko w skali lokalnej, ale i krajowej (problematyka ta szczegółowo omówiona została w opracowaniu pt. „Agritourism in multifunctional development of rural areas”). Jej specyfika sprawia, że doskonale wpisuje się ona w teorię endogenicznego modelu wzrostu gospodarczego, gdyż kluczowe dla rozwoju agroturystyki jest odpowiednie wykorzystanie walorów przyrodniczych i antropogenicznych obszarów wiejskich oraz zaangażowanie lokalnej społeczności (często łączącej swoje siły np. w ramach stowarzyszeń agroturystycznych, lokalnych grup działania czy lokalnych organizacji turystycznych), czego efektem jest przyspieszenie rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim zwiększenia udziału dochodów ludności wiejskiej z działalności pozarolniczej.

Definiowania pojęć z zakresu turystyki wiejskiej w literaturze polskiej, jak też anglojęzycznej, podjęło się wielu autorów (rozważania terminologiczne przybliżone zostały w opracowaniu pt. „Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich”). W tym miejscu nadmienić należy, że funkcjonujące obecnie określenia: turystyka na obszarach wiejskich, turystyka wiejska i agroturystyka postrzegane są oraz precyzowane przez badaczy

często w nieco odmienny sposób. Zdarza się także, że w poszczególnych krajach niejednorodnie definiowane jest gospodarstwo rolne, jak również obszary wiejskie. Fakt ten, a także subiektywne stosowanie owych pojęć, powodować może nie tylko problemy na poziomie komunikacji rynkowej, ale wprowadza niespójności w zakresie porównywalności wyników badań naukowych. Dysonans pojęciowo-znaczeniowy mogłoby zakończyć doprecyzowanie wymienionych pojęć w akcie prawnym (którego opracowania mogłoby się podjąć np. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi) i zastrzeżenie ich stosowania tylko dla podmiotów spełniających przyjęte w założeniu kryteria. Wyzwanie to (biorąc pod uwagę prawie 30 letni okres istnienia nieustannie krytykowanego przez środowisko naukowe i branżę wspomnianego „bałaganu” terminologicznego) wydaje się jednak być bardzo trudnym do zrealizowania.

Trudności dotyczące poznania i ukazania skali oraz dynamiki rozwoju agroturystyki w Polsce

Ukazanie skali i dynamiki rozwoju agroturystyki w ujęciu regionalnym było elementem opracowania pt. „Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich”. Podkreślono w nim trudności w precyzyjnym określeniu liczby gospodarstw agroturystycznych w Polsce. Zadania tego bowiem w ciągu ostatnich dziesięcioleci podejmowało się wiele instytucji i organizacji. Wśród nich wymienić można m.in. ODR, Instytut Turystyki i GUS. Należy także zaznaczyć, że każda z tych instytucji posługiwała się kilkoma sposobami pomiaru omawianego zjawiska. Na podstawie istotnych rozbieżności danych za kolejne lata, a także znaczącego zróżnicowania danych prezentowanych przez poszczególne podmioty wnioskować można, że metodyka (narzucona od 2011 przez EU wszystkim urzędом statystycznym krajów wspólnotowych) prowadzenia tych badań pozostaje niedoskonała. Utrudnia to też podejmowanie badań o charakterze analityczno-porównawczym w czasie, co jest istotne ze względu na dużą dynamikę omawianego zjawiska. Można też zauważyć, że liczba gospodarstw agroturystycznych funkcjonujących w poszczególnych regionach kraju powiązana jest z atrakcyjnością tych regionów postrzeganą głównie przez pryzmat środowiska przyrodniczego (małopolskie, podkarpackie czy warmińsko-mazurskie). Co jednak ciekawe, z obserwacji autora wynika, że podmioty zlokalizowane na terenach charakteryzujących się mniejszą liczbą i jakością walorów przyrodniczych (na przykład na Mazowszu) braki te rekompensują odwiedzającym znacznie ciekawszą i bogatą ofertą spędzenia czasu wolnego opartą o zaplecze gospodarstwa, która warunkowana jest kreatywnością gospodarzy.

Ekonomiczne i społeczne korzyści oraz zagrożenia wynikające z rozwoju agroturystyki

O zasadności propagowania agroturystyki jako jednej z bardziej skutecznych metod ożywienia gospodarczego obszarów wiejskich zdecydowało wiele uwarunkowań

i czynników determinujących rozwój tej formy turystyki. Znaczący jest także fakt, iż rozwój ten (z uwagi na to, że agroturystyka jest zjawiskiem złożonym oraz wielowymiarowym) niesie ze sobą szereg korzyści zarówno na poziomie pojedynczych rodzin i gospodarstw rolnych, całych jednostek samorządu terytorialnego, społeczności lokalnych, jak również na poziomie krajowym, mając wpływ na funkcjonowanie ogólnie pojętych obszarów wiejskich. Funkcje i korzyści te szczegółowo przybliżono w opracowaniu pt. „Agritourism in multifunctional development of rural areas” oraz „Znaczenie agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich”. Korzyści te można rozpatrywać w ujęciu ekonomicznym, społeczno-kulturowym i przyrodniczym. Innym punktem odniesienia może być poziom zaangażowania społeczności lokalnej w świadczenie usług turystycznych. W opracowaniach naukowych najczęściej podnoszona jest rola ekonomiczna postrzegana poprzez korzyści osiągnane przez osoby prowadzące gospodarstwa turystyczne. Obecność znacznej liczby turystów umożliwia jednak czerpanie korzyści także osobom nie mającym z branżą turystyczną wiele wspólnego, do których zliczyć można m.in. właścicieli sklepów, miejscowych barów, stacji paliw i innych obiektów, które nie powstawały na potrzeby obsługi ruchu turystycznego. Niemniej jednak, obecność turystów pozwala ich właścicielom osiągać wymierne korzyści. Efekty ekonomiczne rozwoju turystyki wiejskiej czy agroturystyki w ujęciu lokalnym dostrzegane są także przez ogół społeczności lokalnej. Inwestycje związane z poprawą stanu dróg, chodników i parkingów, infrastruktury komunalnej i rekreacyjnej podejmowane przez jednostki samorządu terytorialnego celem wzmocnienia potencjału turystycznego pozytywnie wpływają na ogół mieszkańców gminy. Przedsięwzięcia agroturystyczne są sposobem na generowanie nowych miejsc pracy i zmniejszenie lokalnego bezrobocia. Inicjatywy odnoszące sukcesy stanowią ponadto istotne źródło inspiracji dla kolejnych wiejskich kwaterodawców lub usługodawców pragnących uzupełnić czy urozmaicić ofertę spędzania czasu wolnego na obszarze wsi. Unikalną cechą agroturystyki jest tworzenie perspektyw zawodowych dla grupy szczególnie narażonej na trudności ze znalezieniem pracy na wsi, czyli kobiet, które w zdecydowanej większości przedsięwzięć turystycznych realizowanych w gospodarstwach rolnych odgrywają decydującą rolę. Charakterystycznym, chociaż często pomijanym w opracowaniach naukowych zjawiskiem jest znacząca poprawa budżetu wiejskich parafii leżących na obszarze wpływu rozwoju agroturystyki.

Drugą grupą korzyści wynikających z rozwoju agroturystyki są korzyści o charakterze społeczno-kulturowym. One także dotyczą nie tylko samego kwaterodawcy i jego rodziny, ale również społeczności lokalnej. Z punktu widzenia kwaterodawcy do korzyści tych zaliczyć można przede wszystkim możliwość kontaktu z ludźmi i ich kulturą, co z jednej strony daje możliwość pośredniego poznania świata, a z drugiej motywuje wiejskich usługodawców do podnoszenia jakości świadczonych usług (szkolenia, wyjazdy studyjne – rozwój kapitału ludzkiego) oraz poszerzania wiedzy o własnym regionie i jego historii celem przekazania tych informacji turystom. Ci z kolei, stanowiąc mogą źródło inspiracji dla dzieci kwaterodawców

np. w kwestii przyszłego poziomu i stylu życia czy uzyskania wysokiego poziomu wykształcenia. Rozwój ruchu turystycznego wpływa także na podtrzymanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu – na potrzeby turystyki szczególną troską otacza się bowiem walory naturalne. Swego rodzaju renesans przeżywa także rodzima kultura, co widoczne jest w podtrzymaniu jej obrzędowości, barwnych strojach i zdobnictwie, unikalnych potrawach, zwyczajach i tradycjach świeckich, a także (szczególnie cenionych przez odwiedzających) obyczajach religijnych. Odtworzeniu ulega ponadto wiele zaprzestanych już form rękodziela, których wytwory chętnie nabywane są przez turystów w formie pamiątek. To wszystko natomiast wpływa częstokroć na przełamanie stereotypowego i pejoratywnego zarazem sposobu myślenia o wsi i jej mieszkańcach oraz przyczynia się do nobilitacji ich samych, a także ich rytmu i stylu życia. Istotne z punktu widzenia społecznego, jest samoorganizowanie się kwaterodawców wraz z innymi osobami działającymi na rzecz rozwoju funkcji turystycznej w gminie czy powiecie w ramach stowarzyszeń agroturystycznych, lokalnych organizacji turystycznych czy lokalnych grup działania. Działania te prowadzą do integracji społecznej i postrzegania turystyki poprzez pryzmat dobra wspólnego, ale także generują korzyści ekonomiczne – wspólne działanie umożliwia przyjęcie większych grup wycieczkowych, tworzenia wspólnej oferty czy wspólnych działań promocyjnych. Należy zaznaczyć, że skrótkowo przybliżone tu korzyści są niezwykle istotne dla zdynamizowania rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich – koniecznym jest zatem zdecydowanie większe zaangażowanie ich włodarzy w rozwój funkcji tych obszarów.

Trzeba oczywiście pamiętać, że znaczny napływ turystów i intensywny rozwój infrastruktury mogą powodować szereg zjawisk niepożądanych, niekorzystnych, wśród których wymienić można m.in. hałas, zanieczyszczenie środowiska naturalnego i powietrza, pojawianie się oraz eskalację konfliktów turystów i społeczności lokalnej, a także wzrost zjawisk patologicznych, które prowadzą do pogorszenia warunków życia miejscowej ludności. Groźnym i niestety powszechnym zjawiskiem jest zatracenie autentyczności oraz nadmierna komercjalizacja lokalnej kultury, powstawanie kiczu i pseudo pamiątek, które w pejoratywny sposób przekształcają powstający w świadomości turystów obraz regionu. Także na etapie integracji i kooperacji pojawiają się czasem różne niedomówienia, na skutek których współpraca nie jest możliwa – kwaterodawcy postrzegają się bowiem nawzajem jako konkurencję na lokalnym rynku. W regionach bez rozwiniętej tradycji letniskowej kwaterodawcy czasem spotykają się z niechęcią i drwinami ze strony pozostałych mieszkańców. Dochodzi do niepisanego podziału na tych co zarabiają i nie zarabiają na turystyce. W literaturze często podkreśla się, że sposobem przeciwdziałania powstawania dysfunkcji agroturystyki czy niwelowania ich skutków jest wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju. Autor odnosi jednak wrażenie, że zarówno niepożądane skutki rozwoju agroturystyki, jak również sposoby radzenia sobie z nimi nie są w dostatecznym stopniu rozpoznane i stanowią ciekawy, a z punktu widzenia dalszego rozwoju funkcji turystycznej

wsi konieczny wręcz kierunek badań, który uzupełniony powinien być dodatkowo o rozpoznanie i wskazanie propozycji działań prewencyjnych, a w wielu przypadkach także korygujących mających na celu zminimalizowanie niepożądanych efektów. Postulat pogłębienia badań wysunąć można także względem korzyści społeczno-kulturowych, które wydają się być rozpoznane bardzo ogólnie i powierzchownie. Wiedza na temat korzyści ekonomicznych natomiast, które rozpoznane są relatywnie dość dobrze, powinna być systematycznie uaktualniana, co wynika z dynamicznych zmian zachodzących po stronie podaży agroturystycznej, przejawem których jest głównie ewolucja i dywersyfikacja produktu agroturystycznego, co omówione zostało w kolejnej części niniejszego opracowania. Warto tu ponadto dodać, że poza analizą korzyści i zagrożeń z rozwoju agroturystyki istotnym jest także systematyczne aktualizowanie wiedzy na temat barier i czynników utrudniających rozwój agroturystyki. Koniecznym jest monitorowanie zarówno przeszkód napotykanych przez osoby prowadzące już gospodarstwa agroturystyczne, jak również tych, którzy dopiero planują rozpoczęcie tej działalności. Z uwagi jednak na duże zróżnicowanie zarówno korzyści, jak również dysfunkcji i barier rozwoju turystyki koniecznym wydaje się nawiązanie współpracy wśród reprezentantów różnych dyscyplin naukowych – takie interdyscyplinarne podejście pozwoliłoby na opracowanie spójnej metodyki badań, a w późniejszym okresie na szeroko zakrojone pod względem przestrzennym analizy porównawcze omawianych zjawisk.

Geneza i etapy rozwoju agroturystyki oraz instytucjonalne jej uwarunkowania

Długotrwałe i bogate tradycje letniskowe polskiej wsi, ewolucję agroturystyki oraz działalność instytucji i organizacji wspierających jej rozwój zaprezentowano w opracowaniu pt. „Geneza i etapy rozwoju agroturystyki w Polsce” i „Czynniki instytucjonalne rozwoju agroturystyki”. Wypoczynek na wsi dostępny był początkowo jedynie dla arystokracji i najbogatszych klas społecznych, a posiadanie letniej rezydencji zlokalizowanej na obszarach wiejskich nobilitowało jej właściciela. Od drugiej połowy XX w. wyjazdy „do wód” i pobyt na łonie natury podmiejskich wsi stały się modne wśród kapitalistycznego mieszczaństwa, którego nie stać było na wyjazdy zagraniczne lub wizyty w znanych kurortach. Z czasem jednak wyjazdy turystyczne na wieś stały się dostępne dla znacznej części społeczeństwa, co miało wpływ na funkcjonowanie ponad 1000 miejscowości letniskowych bezpośrednio przed drugą wojną światową. Potem, w dominującej większości okresu funkcjonowania PRL, z większą bądź mniejszą skutecznością niwelowano indywidualne przejawy inicjatyw turystycznych rolników, by wreszcie, wraz z wprowadzeniem rynkowego modelu gospodarki inicjatywy tego typu propagować, wspierać i traktować jako niezwykle pożądaną element i instrument wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, który nazywać zaczęto agroturystyką. W wieloletniej już ewolucji tej forma turystyki, cieszącej się rosnącą popularnością wśród zarówno turystów, jak i kwaterodawców, można wyróżnić kilka

charakterystycznych okresów. Zasługą autora jest wyodrębnienie faz rozwoju agroturystyki w Polsce i wskazanie specyficznych ich cech wynikających m.in. z siły związku z gospodarstwem rolnym, zakresu i jakości świadczonych usług oraz zaangażowania różnych podmiotów w jej rozwój, co przyczynia się do usystematyzowania wiedzy w tym zakresie.

Przypadająca na początek lat 90. XX w. faza pierwsza to żywiłowy okres propagowania agroturystyki, zdobywania pierwszych doświadczeń (niejednokrotnie na „zasadzie prób i błędów”) i przełamywania oporów natury psychicznej wobec nowego przedsięwzięcia, w czym niewątpliwie kluczową rolę odegrało doradztwo rolnicze, któremu przypisać należy także niezwykle istotną rolę szkoleniową i promocyjną. Dostrzegając możliwości złagodzenia pogłębiającej się sytuacji kryzysowej sektora rolniczego poprzez turystykę, do akcji jej popularyzowania na terenach wiejskich w okresie tym włączyły się także takie instancje państwowe, jak: Ministerstwo Rolnictwa oraz Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki.

Drugi etap rozwoju agroturystyki rozpoczął się w połowie lat 90. XX w. Charakterystycznymi jego cechami było wzmożone odczuwanie potrzeby integrowania wysiłków, czego przejawem było zdynamizowanie tempa powstawania stowarzyszeń agroturystycznych, a także dążenie do podniesienia jakości świadczonych usług. Fundamentalnym wydarzeniem tego okresu było powołanie reprezentanta stowarzyszeń agroturystycznych w postaci Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”, co wpłynęło zasadniczo na kształt struktury organizacyjnej turystyki wiejskiej w Polsce i przyczyniło się do podniesienia jakości świadczonych usług poprzez wprowadzenie systemu kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej.

Rok 2000 to początek trzeciego etapu w rozwoju agroturystyki, którego cechą charakterystyczną jest zmiana organizacji turystyki w Polsce (powstanie POT, ROT i LOT oraz Departamentu Turystyki). W okresie tym znamieny był fakt powstawania regionalnych stowarzyszeń agroturystycznych nienależących do Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej w formie związków stowarzyszeń czy wojewódzkich federacji, np. Lubelski Związek Stowarzyszeń Agroturystycznych oraz Świętokrzyska Federacja Agroturystyki i Turystyki. Charakterystyczne dla tego etapu były również zmiany w funkcjonowaniu gospodarstw agroturystycznych – pod szyldem „agroturystyka” coraz częściej zaczęły pojawiać się podmioty nieprowadzące produkcji rolniczej. Do pozytywnych natomiast inicjatyw (będących przejawem marketingowego podejścia) należało podejmowanie działalności ekoagroturystycznej przez coraz liczniej powstające gospodarstwa ekologiczne, a także dalsze dążenie do podnoszenia jakości świadczonych usług i wzbogacania oraz różnicowania oferty turystycznej, czego przejawem była specjalizacja gospodarstw agroturystycznych. Na tym etapie coraz częściej zaczęto podnosić też zagadnienie innowacyjności produktu agroturystycznego, które szczególnie ujawnia się w kolejnym (czwartym) etapie, początki którego powiązać można z przystąpieniem Polski do UE i jej funduszy. Dzięki nim, w ramach

Pilotażowego Programu Leader+, lokalne grupy działania zrealizowały wiele przedsięwzięć turystycznych o charakterze innowacyjnym. W okresie realizacji PROW 2007-2013 działania tego typu podejmowane były także przez wiele gospodarstw agroturystycznych. Istotne były tu działania Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, które zajmowało się dystrybucją tych środków, ale także podejmowało wiele innowacyjnych inicjatyw w obszarze turystyki wiejskiej o znaczeniu krajowym – m.in. resort ten zainicjował projekt „Hity turystyki wiejskiej”, a przy zaangażowaniu Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie powstała Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych. Istotnym wkładem CDR w rozwój funkcji turystycznej wsi są także organizowane cyklicznie od 1993 r. ogólnopolskie sympozja agroturystyczne służące wymianie doświadczeń i nawiązywaniu kontaktów zawodowych między podmiotami aktywnie angażującymi się w rozwój turystyki wiejskiej oraz agroturystyki. W omawianym okresie dostrzeżono korzyści ze współpracy partnerskiej, przejawem czego jest pojawienie się sieciowych produktów turystycznych, a wcześniej dziesiątków wiosek tematycznych. Ciągłemu wzmocnieniu podlegała także tematyzaacja oferty agroturystycznej, co jest zasługą Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej, która od 2013 r. promuje „Wypoczynek na wsi”, „Wypoczynek u rolnika” oraz „Urlop u ekoroelnika”. Na stronie federacji dostępne są ponadto specjalnie oferty kierowane do: grzybiarzy, wędkarzy, amatorów jazdy konnej i rodzin z dziećmi.

Dostrzegając zaangażowanie wymienionych instytucji w rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki podkreślić należy niewielką aktywność wykazywaną na tym polu przez Ministerstwo Sportu i Turystyki. Jednym z niewielu przejawów tej aktywności jest jego przynależność do Konsorcjum Turystyki Wiejskiej i współudział w projekcie „Odpoczywaj na wsi”, realizowanym przez konsorcjum od 2016 roku.

Należy tu także zaznaczyć, że zmieniający się zakres i intensywność wsparcia agroturystyki przez poszczególne instytucje i organizacje, a także pojawiające się nowe inicjatywy (a wraz z nimi innowacyjne często produkty turystyki wiejskiej) wyznaczają potrzebę dalszych badań w tym zakresie.

Możliwości finansowego wsparcia inicjatyw turystycznych realizowanych na obszarach wiejskich

Omawiając czynniki instytucjonalne rozwoju agroturystyki nie sposób pominąć instrumentów, których celem jest wsparcie finansowe przedsięwzięć podejmowanych w tym zakresie. Problematyka ta stała się przedmiotem opracowania pt. „Czynniki instytucjonalne rozwoju agroturystyki”, a także „Możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej w perspektywie 2014-2020”. Szczegółowo przybliżono tam możliwości oferowane przez Fundację Wspomagania Wsi, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej oraz Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), która zobligowana została przez MRiRW do dystrybucji środków finansowych dostępnych w ramach Programu Rozwoju

Obszarów Wiejskich w okresie 2007-2013 i 2014-2020. Z uwagi na jego potencjał szczególne znaczenie przypisać należy temu ostatniemu instrumentowi. PROW bowiem umożliwił pozyskanie wsparcia zarówno przez podmioty indywidualne, jak również organizacje i instytucje zaangażowane w rozwój funkcji turystycznej wsi. Przykładem ich mogą być m.in. gminy, stowarzyszenia agroturystyczne, lokalne organizacje turystyczne czy lokalne grupy działania, dla których przewidziano w szczególności wsparcie w ramach inicjatywy LEADER.

Rozpatrując możliwości oferowane w ramach PROW należy podkreślić charakterystyczne zmiany, które nastąpiły w dwóch kolejnych perspektywach finansowania. Mowa tu o rozwiązaniu polegającym na przypisaniu większej roli w kształtowaniu ogólnych warunków rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki jednostkom samorządowym, m.in. poprzez finansowe wsparcie działań samorządów oraz ich jednostek umożliwiających kształtowanie przestrzeni publicznej w tym zakresie. Drugą (z pozoru niekorzystną) zmianą w PROW 2014-2020 w stosunku do jego poprzedniej edycji jest wykluczenie z grona potencjalnych beneficjentów osób, które rozpoczęcie czy rozwój działalności agroturystycznej traktują jako jedynie niezobowiązujący dodatek do działalności rolniczej. Warunkiem rozliczenia projektu jest bowiem rozpoczęcie i kontynuacja działalności gospodarczej przez okres przynajmniej pięciu lat. Należy tu jednak podkreślić, że zabieg taki jest całkowicie zasadny – wyklucza on bowiem liczne i dość powszechne w przeszłości sytuacje, gdzie środki pozyskiwane z funduszy UE służyły budowie lub modernizacji obiektów, które nigdy nie zostały wykorzystane na cele turystyczne.

Biorąc pod uwagę fakt ogromnego potencjału, który tkwi w możliwości pozyskania zewnętrznych środków na cele związane z rozwojem turystyki wiejskiej i agroturystyki dziwić może znikome ich wykorzystanie chociażby w celu przystosowania gospodarstwa do świadczenia usług agroturystycznych, co wynika m.in. z badań przeprowadzonych przez autora. Powodów takiego stanu rzeczy doszukiwać się można przede wszystkim w niewystarczającej ciągle świadomości społeczności wiejskich na temat możliwości pozyskania takich środków, a także w skomplikowanym i czasochłonnym procesie aplikacyjnym. Przełamywaniem tych barier wśród mieszkańców wsi zajmuje się m.in. wielu specjalistów ODR i pracowników ARiMR. Dla zdynamizowania wykorzystania tej formy pomocy przez osoby prywatne podjęte powinny być działania informacyjne, w których akcentować należy łatwość dostępu i wykorzystania takich środków. Takich kampanii jest w ostatnim czasie coraz więcej – co istotne, jako przykłady często podawane są przedsięwzięcia realizowane przez przeciętnych mieszkańców wsi. Należy tu także zauważyć, że środki z funduszy UE pozyskiwane są przez niewielki odsetek gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (szczególnie tych charakteryzujących się przeciętnym potencjałem turystycznym). Najczęściej w strukturze urzędu wciąż niestety brakuje odpowiedniej jednostki organizacyjnej, której pracownicy mieliby odpowiednią wiedzę, doświadczenie i kompetencje do aplikowania o fundusze na cele turystyczne.

Propozycja metody oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni agroturystycznej

Przy planowaniu i rozwoju funkcji turystycznej gmin zlokalizowanych na obszarach wiejskich bardzo istotną kwestią jest ocena turystycznej atrakcyjności ich przestrzeni, która w znacznym stopniu świadczyć może o ich potencjale oraz przydatności do rozwoju agroturystyki. W opinii autora propozycje takich metod prezentowane w literaturze przedmiotu nie odzwierciedlają w dostatecznym stopniu owej przydatności z uwagi chociażby na dość odległy czas ich konceptualizacji czy brak uwzględnienia elementów znaczących dla rozwoju agroturystyki. W zaproponowanej przez autora metodzie (zaprezentowanej w opracowaniu pt. Metoda oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej) uwzględniono trzy grupy kryteriów. Pierwsza miała charakter społeczno-przestrzenny i składały się na nią: gęstość zaludnienia, typ osadnictwa oraz stosunek mieszkańców do turystów. W grupie drugiej, o charakterze przyrodniczym, kryteriami były: powierzchnia łąk i pastwisk, lasów, obszarów prawnie chronionych, a także liczba pomników przyrody czy obecność wód powierzchniowych. Na grupę trzecią natomiast, rozpatrywaną przez pryzmat materialnego dziedzictwa kulturowego, złożyły się muzea i zabytki.

Zaproponowana przez autora metoda oceny atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej z pewnością nie jest doskonała. Nie uwzględniono w niej bowiem m.in. aktywności mieszkańców i władz samorządowych gminy, obecności i działalności instytucji pozarządowych, a także różnego rodzaju wydarzeń o charakterze kulturowym, oświatowym i turystycznym. Cechy te odznaczają się jednak dużą dynamiką zmian, a w wielu przypadkach ich obecność jest przypadkowa czy incydentalna, co wykluczyło użycie ich w proponowanym mierniku. Niemniej jednak metoda ta jest uniwersalna i dość prosta (w przeciwieństwie chociażby do metody wykorzystanej przez GUS do waloryzacji atrakcyjności turystycznej powiatów) i daje możliwość przybliżonej oceny atrakcyjności agroturystycznej danej jednostki terytorialnej i jej predyspozycji do rozwoju tej formy turystyki wiejskiej. Tezę tę wydaje się potwierdzać fakt, iż wartości punktowe przypisane poszczególnym gminom w wyniku przeprowadzenia omówionej waloryzacji są znacząco skorelowane z liczbą gospodarstw rzeczywiście funkcjonujących na obszarze analizowanych gmin.

Preferencje, zachowania i oczekiwania turystyczne reprezentantów rzeczywistego oraz potencjalnego popytu agroturystycznego

Istotnym osiągnięciem autora prezentowanym w omawianym cyklu publikacji było wskazanie determinant kształtujących popyt agroturystyczny. Złożyło się na to opracowanie metodyki, rozpoznanie i ukazanie preferencji, oczekiwań oraz zachowań turystycznych przedstawicieli potencjalnego i rzeczywistego popytu agroturystycznego (a także zmian zachodzących na tym polu) w odniesieniu do wybranych cech socjodemograficznych, takich między innymi, jak: wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia czy sytuacja materialna respondentów. Zagadnienie to stanowi przedmiot następujących opracowań wchodzących w skład cyklu:

- Popyt agroturystyczny realizowany na Lubelszczyźnie i Podlasiu oraz jego charakterystyka;
- Tendencje zmian w zachowaniach turystycznych osób wypoczywających na wsi;
- Opinie, preferencje, zachowania i oczekiwania turystyczne mieszkańców miast względem agroturystyki;
- Agroturystyka jako forma wypoczynku w opinii osób w średnim wieku w Polsce;
- Agroturystyczne preferencje i oczekiwania turystów w średnim wieku;
- Preferencje seniorów dotyczące wypoczynku na wsi na terenie Lubelszczyzny i Podlasia.

Liczebność grupy respondentów, dzięki której pozyskano materiał badawczy służący do opracowania wyżej wymienionych publikacji wyniosła w sumie prawie 2 tys. osób.

Przeprowadzenie badań umożliwiło zdobycie rozległej wiedzy m.in. w zakresie: motywów wyboru wsi na miejsce wypoczynku, kryteriów doboru konkretnych obiektów noclegowych, najczęściej wykorzystywanych źródeł informacji na temat oferty turystycznej gospodarstw agroturystycznych, preferowanych przez turystów rodzajów atrakcji i form wypoczynku podczas pobytu na wsi czy propozycji zmian mających na celu poprawę jakości oferty agroturystycznej. Rozpoznano i ukazano ponadto zmiany zachodzące po stronie rzeczywistego popytu agroturystycznego na przestrzeni ostatnich lat. Z uwagi na ograniczoną objętość niniejszego autoreferatu poniżej przytoczono tylko wybrane i uogólnione wnioski.

- Niezmiennie, od dziesięcioleci, głównym powodem wyboru wsi na miejsce wypoczynku wśród przedstawicieli popytu rzeczywistego była (postrzegana często jako stereotypowa) chęć spokojnego wypoczynku w cichym i naturalnym środowisku wiejskim. Motyw ten wskazywany był jako zdecydowanie dominujący we wszystkich prowadzonych przez Autora badaniach, a także w badaniach innych autorów realizowanych pod koniec lat 90. XX w., do wyników których wnioskujący odwołuje się w swoich opracowaniach.
- Coraz istotniejszym powodem wyboru obszarów wiejskich na miejsce wypoczynku były ich walory prozdrowotne. O ile w badaniach z przełomu wieków powód wskazywany był jako mało znaczący, to w prowadzonych kilkanaście lat później przez autora badaniach okazał się on jednym z bardziej istotnych. Szczególne jego znacznie dostrzegali przedstawiciele potencjalnego popytu agroturystycznego. Można więc uznać, że perspektywicznym kierunkiem rozwoju i promocji funkcji turystycznej obszarów wiejskich i agroturystyki jest wzbogacenie jej oferty o elementy turystyki zdrowotnej.
- Tradycyjne postrzeganie atrakcyjności turystyki wiejskiej i agroturystyki głównie poprzez pryzmat ich atrakcyjności cenowej nie odnalazło odzwierciedlenia w prowadzonych przez autora badaniach. Cena odgrywała natomiast znaczącą rolę

przy wyborze konkretnego obiektu noclegowego. Należy tu jednak nadmienić, że była ona rozpatrywana w odniesieniu do jakości i standardu oferowanych usług, co badani sygnalizowali swoimi odpowiedziami. Szczególnie widoczne było to wśród przedstawicieli popytu potencjalnego, którzy jakość i standard usługi przedkładali nad jej cenę.

- W ciągu ostatnich dwóch dekad nastąpiło istotne zróżnicowanie źródeł informacji, z których turyści pozyskiwali informacje na temat możliwości spędzenia czasu wolnego w zaciszu gospodarstwa wiejskiego. Niewymieniany nawet w opracowaniach z końca lat 90. XX w. internet, w wynikach badań autora uplasował się na pierwszym miejscu. Medium to wiodło prym nawet wśród seniorów. Niezmiennie znaczącą pozostała natomiast tzw. poczta pantoflowa i pozyskiwanie informacji od rodziny czy znajomych na zasadzie marketingu szeptanego. Skuteczność pozostałych form promocji, charakteryzujących się znacznie większą kosztocłonnością, postrzegać można jako marginalną. Nie należy jednak zakładać zupełnego braku ich przydatności dla rozwoju agroturystyki. Przykładem mogą być tu targi turystyczne, których rola tkwi nie tyle w promocji pojedynczych obiektów, co w propagowaniu i upowszechnianiu formy wypoczynku jaką jest agroturystyka.
- Jedną z istotnych zmian zaobserwowanych w strukturze popytu agroturystycznego był znaczący wzrost udziału osób legitymujących się wykształceniem wyższym oraz grupy osób, które dobrze oceniały własną sytuację materialną. Fakt, iż osoby te wyrażają chęć powtórnego skorzystania z usług gospodarstw agroturystycznych świadczy z pewnością o rosnącej konkurencyjności tej formy turystyki i wysokiej jakości świadczonych w jej ramach usług. Jest to także racjonalną przesłanką do zaprzestania postrzegania agroturystyki wyłącznie poprzez pryzmat niewielkich kosztów znajdujących odzwierciedlenie w niskiej jakości usług.
- Przeprowadzone badania ukazały wzrastające zainteresowanie dziedzictwem kulturowym wsi. Możliwość poznania tradycji, zwyczajów i obyczajów kultywowanych w dalszym ciągu na obszarach wiejskim atrakcyjna była szczególnie w opinii osób w średnim wieku. Może to wynikać z wewnętrznej chęci poznania i przybliżenia sobie dziedzictwa kulturowego polskiej wsi. Należy jednak zauważyć, że ten segment turystów to często rodzice z dziećmi, którzy chcąc przybliżyć potomstwu specyfikę rodzimego folkloru dostrzegają okazję ku temu właśnie w postaci wizyty w gospodarstwie agroturystycznym. Charakterystyczne było tu ponadto zainteresowanie obecnością w odwiedzanym obiekcie zwierząt gospodarskich zgłaszane szczególnie przez mieszkańców miast, którzy planowali dopiero swój pierwszy pobyt w gospodarstwie agroturystycznym.
- Przeprowadzone badania sygnalizują istnienie pewnej luki w ofercie gospodarstw agroturystycznych, wypełnienie której przyczyniłoby się do znaczącego wzrostu

dochodów ich właścicieli. Respondenci podkreślali często niedostatki czy zupełny brak gotowej propozycji organizacji i atrakcyjnego zagospodarowania ich czasu podczas pobytu w gospodarstwie. Część kwaterodawców traktuje bowiem swoje obiekty jako względnie tanie miejsca noclegowe, służące gościom głównie w poznawaniu okolicznych walorów turystycznych. Takie podejście, przyczyniające się do wąskiego zakresu oferty, znacząco ogranicza niestety możliwość generowania korzyści finansowych wynikających z obecności turystów. Zupełnie niewykorzystany wydaje się tym samym fakt zgłaszania przez nich chęci udziału w: degustacjach lokalnych specjałów, przejażdżkach bryczką i kuligach, pokazach lokalnych tradycji i folkloru, warsztatach rękodzielnictwa ludowego (w tym spotkań z ludowymi artystami) czy tradycyjnych zajęciach gospodarskich. Szerokie możliwości na tym polu pojawiają się także z uwagi na fakt, że zdecydowana większość osób odwiedzających gospodarstwa agroturystyczne preferowała wypoczynek aktywny pod względem fizycznym. Interesującym i koniecznym wydaje się zatem podjęcie tej problematyki w badaniach i szczegółowe rozpoznanie oczekiwań turystów w zakresie propozycji spędzenia czasu podczas pobytu w gospodarstwie agroturystycznym.

- Przeprowadzone badania umożliwiły także sformułowanie wniosku pod adresem instytucji i organizacji zajmujących się szeroko pojętą promocją wsi jako miejsca atrakcyjnego pod względem turystycznym. Większość badanych, jako powód braku zainteresowania wypoczynkiem w gospodarstwach agroturystycznych podkreślała fakt, iż obszary wiejskie to miejsca pozbawione atrakcyjności turystycznej. Temu, błędnemu w opinii autora, przekonaniu przeciwdziałają liczne inicjatywy podejmowane np. przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jedną z najnowszych w tym zakresie jest projekt „Odpoczywaj na wsi”, którego celem jest upowszechnianie atrakcyjności turystycznej obszarów wiejskich i propagowanie wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych na krajowych i międzynarodowych targach turystycznych.

Przedstawione preferencje, oczekiwania i zachowania w zakresie potencjalnego i rzeczywistego popytu agroturystycznego, a także zmiany zachodzące w jego obszarze, poza przyrostem wiedzy, mają istotne znaczenie aplikacyjne. Dostosowanie bowiem zakresu i jakości oferty usług świadczonych przez wiejskich kwaterodawców do oczekiwań np. poszczególnych grup wiekowych czy tych, które zgłaszane są przez przedstawicieli popytu potencjalnego może znacząco przyczynić się do zdynamizowania tempa rozwoju agroturystyki poprzez dotarcie do grupy tych turystów, którzy nie są jeszcze przekonani o dużej atrakcyjności tej formy turystyki, jednak coraz częściej spoglądają na obszary wiejskie jako potencjalne miejsce wypoczynku.

Należy także nadmienić, że prowadzone przez autora badania nad preferencjami, zachowaniami i oczekiwaniami turystycznymi wpisują się w problematykę ekonomii

doświadczeń, gdzie ekonomiczną wartość dóbr i usług rozpatruje się poprzez pryzmat intensywności i długotrwałości doświadczeń, doznań, emocji i wspomnień, których te dobra i usługi są nośnikami. Branżą, w której owe doznania i doświadczenia pełnią niezwykle istotną rolę jest właśnie turystyka. Problematyka ekonomii doświadczeń w kontekście turystyki (poza kilkoma wyjątkami nieobecna w polskiej literaturze naukowej) znalazła się w kręgu zainteresowań badawczych autora. Jako efekt wskazać można opracowanie pt. „Agritourism in perspective of the experience economy” opublikowane w czasopiśmie „Intercathedra” (2017, nr 33/1), a także referaty nt. agroturystyki w perspektywie ekonomii doświadczeń prezentowane w 2017 r. na II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Agroturystyka w teorii i praktyce” organizowanej przez Katedrę Turystyki Wiejskiej Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz na Seminarium Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” pt. „Wykorzystanie nowych technologii w promocji turystyki wiejskiej”, które miało miejsce podczas Międzynarodowych Targów Turystycznych „TT Warsaw 2017”. Z uwagi na specyfikę wsi i gospodarstwa rolnego, tj. m.in. dziedzictwo materialne, folklor, tradycje, obrzędowość, walory przyrodnicze obszarów wiejskich, obecność zwierząt i rytm prac gospodarskich agroturystyka wydaje się szczególnie predysponowana do kreowania doznań i doświadczeń turystycznych. Dokładne rozpoznanie tej problematyki jest istotne ze względu na możliwość udoskonalenia i urozmaicenia produktu agroturystycznego, a tym samym zdynamizowanie tempa rozwoju tej formy turystyki.

2.6. Podsumowanie jednotematycznego cyklu publikacji

Podsumowując powyższe rozważania, wkład do nauki w zakresie dyscypliny ekonomia w wymiarze poznawczym, metodycznym i aplikacyjnym omawianego cyklu publikacji postrzegać można jako:

- Krytyczny przegląd i uporządkowanie terminologii z zakresu turystyki wiejskiej, a także próba zredefiniowania pojęcia agroturystyki wraz ze wskazaniem istotnych cech, odróżniających ją od turystyki konwencjonalnej i masowej.
- Przedstawienie istoty rozwoju wielofunkcyjnego poprzez syntetyzację dostępnych w literaturze definicji i charakterystyk tego pojęcia i zjawiska, a także uzasadnienie postrzegania agroturystyki jako jednego z elementów (ale też form) tego rozwoju.
- Szczegółowe przybliżenie genezy turystyki wiejskiej i rozwoju tradycji letniskowych polskiej wsi, a także wyodrębnienie poszczególnych etapów rozwoju agroturystyki wraz ze wskazaniem uwarunkowań i specyficznych ich cech.
- Zidentyfikowanie i szczegółowa analiza ekonomicznych, społeczno-kulturowych oraz przyrodniczych funkcji rozwoju agroturystyki i korzyści z niego płynących, a także przybliżenie dysfunkcji i zagrożeń, które rozwój tej formy turystyki wiejskiej może powodować.

- Rozpoznanie i przedstawienie skali oraz dynamiki rozwoju agroturystyki w Polsce w ujęciu regionalnym, a także wskazanie trudności natury metodycznej dotyczących diagnozy tego zjawiska.
- Zidentyfikowanie, omówienie i ocena działalności lokalnych oraz ponadlokalnych instytucji i organizacji w zakresie: propagowania oraz upowszechniania działalności agroturystycznej wśród rolników, promowania agroturystyki jako formy wypoczynku oraz przedsięwzięć mających na celu poprawę jakości, różnorodności, a także konkurencyjności produktu turystycznego obszarów wiejskich.
- Rozpoznanie i wskazanie możliwości oraz źródeł pozyskania środków finansowych na realizację przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki udostępnianych przez organizacje pozarządowe oraz organy państwowe wdrażające postanowienia UE na rzecz realizacji Wspólnej Polityki Rolnej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (z krytycznym uwzględnieniem różnic pomiędzy perspektywą finansową 2007-2013 i 2014-2020).
- Przegląd i krytyka dotychczas stosowanych w badaniach metod oceny przydatności przestrzeni jednostek samorządu terytorialnego do rozwoju funkcji agroturystycznej i wykazanie ich niedoskonałości.
- Teoretyczne opracowanie narzędzia służącego ocenie atrakcyjności wiejskiej przestrzeni turystycznej celem wykorzystania jej do rozwoju funkcji agroturystycznej na poziomie jednostek samorządu terytorialnego i pozytywna jego weryfikacja w praktyce.
- Opracowanie i weryfikacja metodyki badań służącej diagnozie preferencji, oczekiwań oraz zachowań turystycznych przedstawicieli rzeczywistego oraz potencjalnego popytu agroturystycznego.
- Określenie i zaprezentowanie determinant kształtujących rzeczywisty popyt agroturystyczny poprzez rozpoznanie preferencji, oczekiwań i zachowań turystycznych jego przedstawicieli w odniesieniu do wybranych ich cech socjodemograficznych oraz ukazanie zmian zachodzących na tym polu w ciągu ostatnich lat.
- Rozpoznanie i wskazanie (szczególnie istotnych dla rozwoju funkcji turystycznej obszarów wiejskich) preferencji i oczekiwań turystycznych przedstawicieli potencjalnego agroturystycznego popytu.
- Zidentyfikowanie barier popytu na usługi turystyki wiejskiej oraz wskazanie możliwości ich przezwyciężenia.

3. Omówienie pozostałych obszarów naukowo-badawczych

Zainteresowania badawcze wnioskującego dotyczą głównie turystyki, w szczególności turystyki wiejskiej i agroturystyki, a także turystyki osób starszych oraz niepełnosprawnych. Charakter dorobku naukowego w tym zakresie, z uwagi na specyficzny charakter zjawiska jakim jest turystyka i fakt, że nie stanowi ona odrębnej dyscypliny naukowej, uznać można za interdyscyplinarny z wyraźną jednak przewagą wątków ekonomicznych, stanowiących przedmiot zainteresowań m.in. ekonomii behawioralnej oraz instytucjonalnej, ekonomii ekologicznej, a także ekonomiki konsumpcji. Zasygnalizowana wcześniej problematyka podejmowana przez autora odzwierciedlona została w czterech obszarach badawczych, którymi są:

1. Rozpoznawalność i popularność wybranych produktów turystyki wiejskiej jako determinanta jej rozwoju.
2. Komercjalizacja funkcji edukacyjnej jako alternatywnego kierunku rozwoju gospodarstw rolnych.
3. Charakterystyka i kierunki rozwoju popytu turystycznego realizowanego na obszarach przyrodniczo cennych.
4. Znaczenie turystyki dla osób starszych i niepełnosprawnych oraz charakterystyka wyjazdów przez nich podejmowanych.

Wyniki prowadzonych przez autora badań zostały opublikowane w czasopismach naukowych, rozdziałach monografii oraz w monografii współautorskiej, a także prezentowane na licznych krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych. Poniżej scharakteryzowano krótko poszczególne obszary badawcze.

3.1. Rozpoznawalność i popularność wybranych produktów turystyki wiejskiej jako determinanta jej rozwoju

Obszar ten ściśle nawiązuje do problematyki cyklu głównego i można uznać go za jego uzupełnienie i poszerzenie. Do realizacji tego obszaru tematycznego posłużyły 2 projekty badawcze realizowane w 2016 i 2017 roku.

W ramach pierwszego z nich, w 2016 r. wśród 830 pełnoletnich mieszkańców Polski przeprowadzono badania ankietowe w ramach projektu pt. „Poziom znajomości i ocena wybranych produktów turystyki wiejskiej w Polsce wśród jej mieszkańców” sfinansowanego ze środków pozyskanych w wyniku wewnętrznego trybu konkursowego WNE SGGW w Warszawie. Dobór próby badawczej miał charakter nielosowo-kwotowy – respondenci dobierani byli w taki sposób, aby ich struktura pod względem płci i wieku odpowiadała strukturze ogółu Polaków pod tym względem. Wyniki badań opublikowane zostały w następujących artykułach:

- Zawadka J.: Categorisation of rural accommodation facilities and its popularity among Polish citizens. “Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 2017, nr 16(1).

- Zawadka J.: Poziom znajomości i popularności wybranych produktów turystyki wiejskiej w Polsce wśród jej mieszkańców. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 473.
- Zawadka J.: Źródła informacji jako determinanta popytu na niszowe produkty turystyki wiejskiej. „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2017, t. 19, z. 1.

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań wnioskować można, że innowacyjne często inicjatywy podejmowane z zakresie turystyki wiejskiej i agroturystyki były znane jedynie niewielkiej części społeczeństwa. Przykładem może być upowszechniany od 1997 r. przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne” system kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej (WBN). Świadomość jego istnienia i funkcjonowania posiadała marginalna część badanych. Jeszcze mniej z nich było w stanie poprawnie wskazać używany do określenia kategorii WBN symbol, a także organizację odpowiedzialną za jej nadanie. Nie może zatem dziwić fakt, że z roku na rok zmniejsza się liczba skategoryzowanych obiektów turystyki wiejskiej. Jest to w opinii autora bardzo niekorzystne zjawisko. Sprawnie funkcjonujący system kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej pozostaje bowiem jedynym wymiernym wyznacznikiem świadczącym o jakości i standardzie usług oferowanych przez poszczególne obiekty. Priorytetem powinno być zatem upowszechnienie świadomości funkcjonowania tego systemu wśród społeczeństwa, co przyczyniłoby się niewątpliwie do jego implementacji przez właścicieli obiektów turystyki wiejskiej.

Zupełnie nieznanemu szerszemu gronu były też inicjatywy podejmowane przez centralne instytucje wspierające rozwój turystyki wiejskiej. Wskazać tu można chociażby interesujący projekt realizowany od 2013 r. przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi „Hity turystyki wiejskiej” polegający na wyborze 33 wyróżniających się przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej i ich promocji. Na podstawie przeprowadzonych przez autora badań stwierdzić można niestety, że poziom znajomości i popularności poszczególnych „Hitów turystyki wiejskiej” był bardzo mały. Innym przykładem promowania wyselekcjonowanych przedsięwzięć z zakresu m.in. turystyki wiejskiej może być konkurs na „Najlepszy Produkt Turystyczny” Polskiej Organizacji Turystycznej. W tym przypadku także zdecydowana większość zwycięskich i promowanych tym samym inicjatyw była znana nieznacznej tylko części respondentów. Wydaje się, że podstawowym mankamentem wspomnianych przedsięwzięć promocyjnych jest brak systematycznych i powtarzalnych działań, których efekty mają szansę dotrzeć do ogółu społeczeństwa. Za przykład posłużyć tu może chociażby sposób upowszechniania „Hitów turystyki wiejskiej”, który (poza m.in. folderami rozpowszechnianymi głównie na targach turystycznych w ramach kampanii promocyjnej „Odpoczywaj na wsi”) ograniczono do emisji pięciu odcinków programu „Nie ma jak Polska” na ich temat na przełomie maja i czerwca 2015 r.

Celem drugiego projektu badawczego podjętego w omawianym obszarze i zrealizowanego w 2017 r. było rozpoznanie i ukazanie znajomości i popularności turystycznej wybranych muzeów sztuki ludowej oraz szlaków turystycznych zlokalizowanych na obszarach wiejskich woj. mazowieckiego i podlaskiego. Badania te (przy wykorzystaniu techniki ankiety i doboru nielosowo-kwotowego) zrealizowane zostały wśród 459 pełnoletnich mieszkańców Polski. Ich wyniki zaprezentowano w artykułach:

- Wojcieszak M., Zawadka J.: Cultural values as a determinant of the development of tourism in rural areas and their popularity among Poles based on the example of folk culture museums. "Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu" 2018, t. 20, z. 1.
- Zawadka J., Pietrzak-Zawadka J.: Tourist trails as an element of a rural tourist product and their popularity among the inhabitants of Poland. "Ekonomia i Środowisko" 2018, nr 3(66).

Na podstawie wyników badań sądzić można, że znajomość i popularność turystyczna wybranych muzeów sztuki ludowej oraz szlaków turystycznych funkcjonujących na obszarach wiejskich woj. mazowieckiego i podlaskiego była dość zróżnicowana, przy czym znacznie większa niż omawiana wcześniej świadomość istnienia m.in. „Hitów turystyki wiejskiej” czy kategoryzacji WBN. W przypadku szlaków stwierdzono ponadto, że znamienne dla ich popularyzacji były działania regionalnej organizacji turystycznej działającej na obszarze danego województwa, a w tym przede wszystkim zaangażowanie w promocję szlaków na stronie internetowej ROT. W momencie prowadzenia badań zaangażowanie to (jak też dostępność, jakość i aktualność informacji) było skrajnie różne, co znacząco wpłynęło na poziom znajomości i popularności analizowanych szlaków w poszczególnych województwach. Powodem tego jest fakt, że to właśnie internet był dla badanych głównym źródłem informacji.

Odpowiednie propagowanie i skuteczne zachęcanie do odwiedzin zarówno muzeów sztuki ludowej, jak i szlaków zlokalizowanych na obszarach wiejskich jest doskonałą okazją do poznawania i promocji walorów przyrodniczych i kulturowych wsi, co przyczynić się może do zdynamizowania tempa rozwoju agroturystyki. Mając na uwadze poważne braki na tym polu koniecznym wydaje się podjęcie pogłębionych badań w tym zakresie i rozpoznanie efektywnych instrumentów umożliwiających wywołanie wzrostu zainteresowania oraz odwiedzin omawianych muzeów i szlaków.

3.2. Komercjalizacja funkcji edukacyjnej gospodarstw rolnych

Zagrody edukacyjne są w większości przypadków efektem ewolucji działalności agroturystycznej stąd też ten obszar badawczy także nawiązuje tematycznie do głównego cyklu publikacji. Zagadnienie to stanowi ponadto niezwykle interesujący i stosunkowo mało rozpoznany dotychczas kierunek rozwoju wielofunkcyjnego gospodarstw rolnych, co

spowodowało zainteresowanie autora tym obszarem badań. Badania te odbyły się w kilku etapach. W roku 2015, w ramach badań pilotażowych, celem rozpoznania edukacyjnych funkcji gospodarstw rolnych zrzeszonych w Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (OSZE) analizie poddano ofertę 41 zagród funkcjonujących na obszarze czterech województw Polski Wschodniej. Posłużono się wówczas metodą *desk research* i poddano analizie informacje na temat poszczególnych zagród prezentowane na stronie OSZE i ich indywidualnych witrynach. W roku 2016 w ten sam sposób analizie poddano wszystkie 192 zagrody edukacyjne funkcjonujące wówczas w Polsce. Przeprowadzone badania umożliwiły rozpoznanie skali zjawiska i jego regionalnego zróżnicowania, identyfikację realizowanych celów edukacji oraz odpowiadających im treści programowych, określenie adresatów oferty edukacyjnej oraz osób prowadzących zajęcia edukacyjne w zagrodach edukacyjnych. Z powodu specyfiki wykorzystanej metody badawczej nie zdołano jednak pozyskać odpowiedzi na tak istotne pytania, jak chociażby to, jakie były motywy i źródła inspiracji towarzyszące właścicielom zagród edukacyjnych w momencie ich tworzenia oraz co było powodem przystąpienia do OSZE, jakie problemy towarzyszyły zakładaniu i funkcjonowaniu zagród, a także jakie korzyści z ich funkcjonowania osiągają ich właściciele. Na te i wiele innych pytań odpowiedzi uzyskano dzięki badaniom przeprowadzonym w 2018 roku. Badaniami tymi starano się objąć właścicieli wszystkich 238 obiektów zrzeszonych wówczas w OSZE. Chęć udziału w badaniach wyraziło 79 spośród nich, co stanowiło 1/3 ogółu. Wyniki tych i wcześniej sygnalizowanych badań w zakresie działalności zagród edukacyjnych funkcjonujących w Polsce zaprezentowano w następujących pozycjach (w tym współautorskiej monografii naukowej):

- Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., Zawadka J.: *Edukacja w turystyce wiejskiej*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2018.
- Zawadka J., Sikorska-Wolak I.: *Edukacja w zagrodzie wiejskiej*. [w:] *Turystyka wiejska. Zagadnienia ekonomiczne i marketingowe*. Wydaw. Wieś Jutra, Poznań 2016.
- Sikorska-Wolak I., Zawadka J.: *Educational functions of agricultural farms*. "Economic and Regional Studies" 2016, vol. 9, no 2.

Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano kilka wniosków i uogólnień. Dynamika rozwoju zagród edukacyjnych w Polsce jest bardzo duża. Od momentu utworzenia OSZE (2011 r.) ich liczba wzrosła kilkunastokrotnie. Należy jednak zauważyć, że cele edukacyjne w gospodarstwach agroturystycznych, które były punktem wyjścia do utworzenia zagrody realizowane były często już kilkanaście lat przed formalnym powołaniem zagrody. Wyraźne było regionalne zróżnicowanie ich liczebności (dominowało pod tym względem województwo dolnośląskie, małopolskie i mazowieckie, najmniej zagród funkcjonowało w zachodniopomorskim, lubuskim i łódzkim). Dzięki badaniom scharakteryzowano ponadto sylwetkę właściciela zagrody edukacyjnej. Były to w większości osoby w średnim wieku, które legitymowały się wykształceniem wyższym, często pedagogicznym, bądź

uzupełnionym kursami czy szkoleniami z zakresu kompetencji pedagogicznych. Osoby te kierowały się potrzebami wyższego rzędu – wśród motywów podjęcia działalności edukacyjnej i przystąpienia do OSZE na czoło wysuwały się: chęć zainteresowania odwiedzających specyfiką życia i pracy na wsi, chęć kultywowania i upowszechniania folkloru, tradycji i zwyczajów regionu oraz możliwość realizacji własnego zamiłowania/hobby. Znaczącym źródłem inspiracji była namowa ze strony specjalisty z ośrodka doradztwa rolniczego. Oczekiwania finansowe schodziły zazwyczaj na dalszy plan, chociaż wśród korzyści osiągniętych z prowadzenia zagrody edukacyjnej badani najczęściej wymieniali właśnie uzyskanie dodatkowego dochodu. Bardzo wysoko ceniona była jednak także przyjemność pracy z dziećmi, pojawienie się nowych perspektyw oraz rozwój osobowy.

Uczestnikami zajęć edukacyjnych realizowanych w zagrodach edukacyjnych były przede wszystkim dzieci w wieku przedszkolnym oraz uczniowie szkół podstawowych przybywający w ramach realizacji programu nauczania wybranych przedmiotów. Dość liczną grupą uczestników stanowiły też osoby niepełnosprawne oraz seniorzy. Należy tutaj podkreślić, że oferowane programy edukacyjne dostosowane były do poszczególnych grup wiekowych, a także specjalnych wymagań np. uczestników będących osobami niepełnosprawnymi. W opinii właścicieli zagród największym zainteresowaniem wśród uczestników zajęć cieszyła się edukacja w zakresie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów, rękodzieła i twórczości ludowej, a także edukacja w zakresie świadomości ekologicznej i konsumenckiej – te cele najczęściej też były realizowane w badanych zagrodach. Świadczy to o dobrym rozpoznaniu przez właścicieli potrzeb i zainteresowań uczestników oraz uwzględnianie ich w konstruowaniu ofert programów edukacyjnych.

Problemy towarzyszące rozpoczęciu, a także rozwojowi działalności zagród edukacyjnych były bardzo podobne. W obu przypadkach najczęściej wymieniany był brak środków finansowych (w zdecydowanej większości wykorzystywane były w tym celu bowiem oszczędności własne), problemy natury prawno-organizacyjnej (co ciekawe pojęcie „zagroda edukacyjna” nie zostało dotychczas zdefiniowane w przepisach prawa) oraz problem ze znalezieniem odpowiednich osób do prowadzenia zajęć edukacyjnych. Tego ostatniego zadania najczęściej podejmowali się sami gospodarze lub członkowie ich rodziny.

Do celów promocyjnych najczęściej wykorzystywane były drukowane materiały reklamowe i własna strona internetowa. Dużym powodzeniem cieszyły się też media społecznościowe. Dość nisko natomiast oceniana była skuteczność znacznie droższych w użyciu kanałów promocji, tj. prasy, radia, telewizji, a także targów turystycznych. Ponownie należy jednak podkreślić, że te ostatnie w szczególności przyczyniają się do promowania i propagowania szeroko pojętej turystyki wiejskiej i agroturystyki, a także idei edukacji w środowisku wiejskim. Przedsięwzięcia te zdecydowanie częściej inicjowane i finansowane powinny być zatem przez instytucje państwowe, wśród których wymienić

należy chociażby Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Sportu i Turystyki oraz Polską Organizację Turystyczną.

Autor ma świadomość, że poruszane we wskazanych publikacjach zagadnienia nie zostały w pełni wyczerpane. Stanowią one mogą jednak inspirację do dalszych poszukiwań badawczych w tym zakresie. Wskazano byłoby chociażby, aby wiedzę pozyskaną na podstawie opinii właścicieli zagród edukacyjnych poszerzyć w trakcie badań przeprowadzonych wśród nauczycieli, uczniów oraz ogółu turystów odwiedzających gospodarstwa pełniące funkcje edukacyjne.

3.3. Kierunki rozwoju funkcji turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i leśnych oraz charakterystyka popytu turystycznego realizowanego na ich terenie

Jednym z pobocznych obszarów badawczych znajdujących się w kręgu zainteresowań autora jest turystyka na obszarach przyrodniczo cennych i leśnych. Obszary te, z uwagi na ich specyficzne walory, cieszą się coraz większym zainteresowaniem ze strony turystów. Znaczne natężenie ruchu turystycznego i towarzyszące mu często przekroczenie chłonności turystycznej, stają się często istotnym problemem, z którym borykają się władze obszarów przyrodniczo cennych szczególnie popularnych pod względem turystycznym. W zakresie ich obowiązków leży bowiem podjęcie odpowiednich działań, które umożliwią zachowanie równowagi między środowiskiem przyrodniczym, środowiskiem społeczno-kulturowym lokalnej społeczności i potrzebami turystów. Wyzwaniu temu można sprostać poprzez świadome i umiejętne wdrażanie zasad rozwoju zrównoważonego, co przybliżono w opracowaniu „Dobre praktyki z zakresu turystyki zrównoważonej na obszarach przyrodniczo cennych” (Pietrzak-Zawadka J., Zawadka J., [w:] Turystyka na obszarach przyrodniczo cennych: turystyka w teorii i praktyce. Red. naukowa M. Jalinik, S. Bakier. Agencja Wydawnicza EkoPress, Białystok 2018). W opracowaniu tym, poza przedstawieniem specyfiki i znaczenia turystyki zrównoważonej, wskazano przykłady dobrych praktyk w zakresie planowania i rozwijania przedsięwzięć turystycznych zgodnych z zasadami rozwoju zrównoważonego realizowanych w kraju i za granicą.

Obszary przyrodniczo cenne i leśne, z uwagi na swój wyjątkowy bioklimat (chociażby znaczne nagromadzenie jonów ujemnych oraz związków aromatycznych tworzonych przez olejki eteryczne (fitoncydy) określanymi roślinnymi antybiotykami) posiadają właściwości lecznicze, w tym immunostymulacyjne – np. bioterapeutyczne i psychoregulacyjne. Turystyka na obszarach leśnych sprzyja zatem realizacji funkcji zdrowotnej. Jedną z coraz bardziej popularnych na świecie (dotychczas mało znaną w Polsce) form turystyki zdrowotnej uprawianej na obszarach zalesionych jest *forest therapy*, czyli terapia leśna, leczenie lasem. Została ona przybliżona w „Forest therapy jako forma turystyki zdrowotnej”, (Pietrzak-Zawadka J., Zawadka J., „Ekonomia i Środowisko” 2015, nr 4(55)). W opracowaniu tym, na podstawie szczegółowego przeglądu głównie zagranicznej literatury naukowej przedmiotu,

omówiono zdrowotne właściwości lasu, w tym głównego ich nośnika, tj. fitoncydów. Przybliżono także korzyści terapii lasem, którymi są przede wszystkim: zmniejszenie poziomu stresu, obniżenie poziomu cukru we krwi, poprawa koncentracji i odporności, a nawet zmniejszenie dolegliwości bólowych. Ta nieodkryta jeszcze w Polsce forma turystyki zdrowotnej ma potężny potencjał rozwoju. Wynika to głównie ze swobodnego dostępu do lasów (w przeciwieństwie chociażby do Niemiec), dużej powierzchni lasów, a także znacznego zróżnicowania gatunkowego obszarów leśnych. Ten sposób spędzania czasu wolnego propagowany powinien być m.in. wśród osób starszych, dla których, z powodu powszechnych ograniczeń finansowych, może to być często jedna z niewielu dostępnych dla nich form rekreacji. Z uwagi na zawrotne tempo życia i stresującą pracę zawodową będącą powodem wielu schorzeń o charakterze cywilizacyjnym ta forma turystyki szczególnie promowana powinna być także wśród młodszego pokolenia, preferującego często aktywności turystyczne charakteryzujące się znikomą wartością regeneracyjno-wypoczynkową.

Zróżnicowanie gatunkowe flory i fauny charakterystyczne dla terenów przyrodniczo cennych sprawia, że aktywność turystyczna podejmowana na ich obszarze może być doskonałą okazją i narzędziem edukacji przyrodniczej. Wiele z obszarów tego typu charakteryzuje się ponadto licznymi walorami o charakterze antropogenicznym – przykładem takich miejsc może być chociażby Puszcza Białowieska czy Kampinoska. Metodą urozmaicenia i uatrakcyjnienia ich poznawania, jest zyskujący ostatnimi czasy dużą popularność questing oraz geocaching, będące specyficznymi odmianami gier terenowych. Zostały one omówione w:

- Pietrzak-Zawadka J., Zawadka J.: Wykorzystanie questingu w edukacji przyrodniczej na obszarach przyrodniczo cennych na przykładzie województwa podlaskiego. „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 2015, r. 17, z. 2(43).
- Zawadka J., Pietrzak-Zawadka J.: Geocaching jako innowacyjna forma turystyki w województwie podlaskim. [w:] Przedsiębiorczość w turystyce. Red. naukowa S.J. Snarski, M. Jalinik. Wydawnictwo EkoPress, Białystok 2014.

W opracowaniach tych przybliżono pojęcie i istotę questingu oraz geocachingu, omówiono ich genezę, a także wskazano przykłady ich zastosowań w miejscach charakteryzujących się dużą wartością i różnorodnością przyrodniczą, ale także kulturową. Istotną korzyścią upowszechniania tych form poznawania obszarów szczególnie wrażliwych przyrodniczo jest możliwość pokierowania ruchu turystycznego w określone miejsca atrakcyjne krajoznawczo i krajobrazowo z jednoczesnym pominięciem miejsc szczególnie zagrożonych oraz podatnych na destruktywny wpływ wzmózonego ruchu turystycznego. Wskazane wyżej opracowania traktować należy jedynie jako przyczynek i inspirację do dalszych badań w tym zakresie. Z uwagi jednak na atrakcyjność i potencjał rozwojowy tych form, powszechny dostęp do odbiorników GPS (wbudowanych w prawie każdy smartfon i niezbędnych w geocachingu), a także wymierne korzyści dla obszarów przyrodniczo cennych wskazanym wydaje się

podjęcie bardziej szczegółowych badań nad tymi formami aktywnej turystyki poznawczej, a także ich promocja m.in. wśród młodego pokolenia, nierozzerwalnie przywiązanego do swoich smartfonów i często niezbyt ochoczo nastawionych do poruszania się utartymi ścieżkami.

W swoich badaniach autor podjął także próbę rozpoznania opinii na temat atrakcyjności turystycznej chronionych obszarów przyrodniczo cennych, a także motywów i sposobów spędzania czasu w miejscach tego typu. Zagadnienia te zostały przybliżone w:

- Pietrzak-Zawadka J., Zawadka J.: Tourist attractiveness of protected areas in the Podlaskie Voivodship in the opinion of its residents. "Economic and Regional Studies" 2018, vol. 11, no. 3.
- Zawadka J., Pietrzak-Zawadka J.: Motives and ways of spending holidays in the area of the Kampinos National Park by city dwellers. "Ekonomia i Środowisko" 2017, nr 2(61).

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych na próbie 275 osób wnioskować można, że obszary chronione w woj. podlaskim z uwagi na ich wyjątkowe walory przyrodnicze postrzegane były jako bardzo atrakcyjne i chętnie odwiedzane w celach turystycznych. Badani odwiedzając miejsca tego typu preferowali turystykę kwalifikowaną – dominowała piesza, rowerowa i kajakowa. Formy te (z uwagi chociażby na znaczną liczbę dobrze oznakowanych szlaków i tras biegnących przez najbardziej atrakcyjne krajobrazowo miejsca) stanowią świetną okazję i sposób do zapoznania się z dziedzictwem przyrodniczym obszarów objętych ochroną, wśród których pod względem popularności turystycznej, poza Puszcza Białowieską, prym wiodła Puszcza Augustowska i Knyszyńska, a także Dolina Dolnej Narwi. Co istotne, znacząca część badanych wyraziła opinię, że odpowiednia organizacja i zarządzanie rozwojem turystyki na obszarach chronionych może być dla nich korzystne. Pozytywnego wpływu doszukiwać się można chociażby w edukacji ekologicznej turystów przyczyniającej się do wzrostu ich poszanowania dla przyrody. Nie bez znaczenia są też korzyści finansowe generowane przez ruch turystyczny. Część z tych środków przeznaczona może zostać na działania mające na celu udoskonalenie i zdynamizowanie przedsięwzięć proekologicznych mogących służyć rozwojowi turystyki.

Warto w tym miejscu przytoczyć chociaż hasłowo także wyniki badań przeprowadzonych wśród 117 mieszkańców miast wypoczywających na obszarze jednego z najbardziej cennych przyrodniczo obszarów woj. mazowieckiego, tj. Kampinoskiego Parku Narodowego. Badani, wybierając miejsce wyjazdu, motywowani byli głównie możliwością wypoczynku w cichym i spokojnym środowisku. Często wskazywane były także cechy typowe dla analizowanego obszaru, czyli chęć spędzenia urlopu w ulubionym krajobrazie, kontakt z przyrodą, a także walory zdrowotne odwiedzanych terenów. Osoby odwiedzające obszary przyrodniczo cenne chętnie zapoznawały się z ich gatunkową różnorodnością i bogactwem flory i fauny. Świadczy o tym fakt, iż wśród preferowanych form aktywności ruchowej podejmowanych podczas pobytu w Kampinosie (podobnie jak w przypadku obszarów chronionych woj. podlaskiego) dominowały wycieczki piesze i rowerowe, czemu

sprzyja dobrze rozwinięta pod tym względem infrastruktura parku. Chętnie uczęszczane były także trasy kajakowe płynącej w niewielkiej odległości krętej i malowniczej rzeki Bzury. Należy tu także podkreślić, że turyści wykazywali znaczące zainteresowanie sferą wartości kulturowych odwiedzanego obszaru. Przemawia za tym chęć ich uczestnictwa w degustacjach kuchni regionalnej, pokazach lokalnej tradycji i folkloru, spotkaniach z miejscowymi artystami, a także chęć udziału w festynach, dożynkach i jarmarkach czy warsztatach rękodzieła ludowego.

Z uwagi na zawrotne tempo życia, ciągły pośpiech, czy stresującą pracę znaczna część społeczeństwa, zamiast w tłocznych i gwarnych modnych kurortach, woli spędzić urlop z dala od popularnych centrów turystycznych, znajdując chwilę upragnionego spokoju w cichych i malowniczych zakątkach, które stanowią często obszary przyrodniczo cenne. Można domniemywać, że tendencja ta w ciągu kolejnych lat będzie się jeszcze nasilać. Z tego powodu koniecznym wydaje się podjęcie pogłębionych badań, których celem byłoby szczegółowe zdiagnozowanie preferencji i oczekiwań osób wypoczywających na tego typu obszarach. Wiedza pozyskana w ich wyniku może ułatwić stworzenie optymalnej oferty usług świadczonych np. przez turystyczne obiekty noclegowe funkcjonujące na obszarach cennych przyrodniczo i efektywną jej promocję, a także wspomóc działania mające na celu zagospodarowanie terenu w odpowiednią infrastrukturę turystyczną. Mając ponadto na uwadze fakt, iż są to obszary szczególnie wrażliwe, niezwykle ważnym jest precyzyjne rozpoznanie zachowań i form aktywności podejmowanych przez turystów tam wypoczywających, a także różnorodnych aspektów i zjawisk towarzyszących rozwojowi ruchu turystycznego w tych miejscach, który z uwagi na znaczne rozmiary, może okazać się znaczącym zagrożeniem dla tych terenów. Poczynione obserwacje umożliwiłyby także identyfikację najistotniejszych problemów i najbardziej narażonych elementów ekosystemu na destrukcyjną działalność nieodpowiedzialnie zachowujących się turystów, co przyczyniłoby się do zdynamizowania i zwiększenia efektywności działań o charakterze profilaktycznym lub ochronnym. Podsumowując, podejmowanie tego typu badań wydaje się więc wysoce pożądane, a wręcz niezbędne, do efektywnego i zrównoważonego rozwoju funkcji turystycznej obszarów przyrodniczo cennych.

3.4. Znaczenie turystyki dla osób starszych i niepełnosprawnych oraz charakterystyka wyjazdów przez nich podejmowanych

Kolejnym prezentowanym w niniejszym autoreferacie obszarem badawczym podjętym przez Autora jest turystyka osób starszych. Udział seniorów w społeczeństwie Unii Europejskiej ma tendencję mocno wzrostową i szacuje się, że w niektórych krajach (w tym w Polsce) do roku 2050 przekroczy 40%. O ile fakt ten, w odniesieniu do ogółu gospodarki, uznać należy za swego rodzaju zagrożenie, to w przypadku branży turystycznej proces starzenia się społeczeństwa postrzegany może być jako pojawienie się pewnej okazji czy szansy. Wynika

ona ze znacznego wzrostu liczby osób dysponujących dużą ilością czasu wolnego, którzy poważne wyzwania finansowe (w postaci chociażby wychowania potomstwa czy spłaty kredytów) mają już za sobą i którzy (z racji m.in. obu powyższych) mogą być segmentem podatnym na promocję turystyczną i stać się grupą bardzo aktywną turystycznie. Jednym z warunków powodzenia tego przedsięwzięcia jest dokładna analiza tego segmentu (potencjalnych) turystów i rozpoznanie motywów, celów, oczekiwań, preferencji oraz zachowań turystycznych seniorów. Umożliwić to powinno bardziej świadomą kreację oferty turystycznej, efektywniejszą jej promocję i pełniejsze wykorzystania potencjału seniorów w rozwoju rynku turystycznego przy uwzględnieniu i zachowaniu obopólnych ich korzyści. Problematyka ta stała się przedmiotem rozważań podjętych przez autora w następujących opracowaniach:

- Zawadka J.: The importance and popularity of tourism among older people in Poland. „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2019, tom 20, z. 2, cz. 1.
- Zawadka J.: Charakterystyka aktywności turystycznej seniorów w Polsce. „Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2016, nr 2(34).
- Zawadka J.: Preferences and behaviors of the elder people resting in valuable natural areas. [w:] Cultural Tourism in a Digital Era. Red. naukowa V. Katsoni. Springer International Publishing, Switzerland 2015.

Poza wskazaną wcześniej problematyką, w badaniach podjęto także próbę rozpoznania powodów braku uczestnictwa seniorów w wyjazdach turystycznych. Na podstawie wyników analiz prowadzonych na dość licznej próbie (np. badania prowadzone w 2018 r. wśród 1143 osób) stwierdzić można, że głównym problemem w tym zakresie był brak ochoty i potrzeby podejmowania wyjazdów tego typu. Przedsięwzięcie odpowiednich działań promocyjnych i informacyjnych mających na celu uświadomienie seniorom szeregu korzyści zdrowotnych wynikających z podejmowania aktywności turystycznej z pewnością uaktywniłoby ich w tym zakresie, czego pozytywne skutki odczuwane byłyby zarówno przez branżę turystyczną, jak i samych seniorów.

Podjętą przez autora jest także problematyka turystyki osób niepełnosprawnych, sprawiająca wrażenie mocno zaniedbanej w literaturze naukowej. Należy podkreślić, że liczba osób niepełnosprawnych w Polsce w ujęciu prawnym (posiadających stosowne oświadczenie) wynosić może nawet 6 mln osób, a niepełnosprawnych w rozumieniu biologicznym nawet 7,5 mln osób. Jest to ogromna rzesza ludzi, dla których aktywność turystyczna nieść może znaczące korzyści zarówno w odniesieniu do ich sfery fizycznej, jak i psychicznej czy społecznej. Segment ten wydaje się jednak zupełnie zaniedbany przez stronę podażową turystyki. Przyczyn tego stanu rzeczy może być wiele. Jedną z nich jest bez wątpienia brak znajomości i świadomości potrzeb, preferencji, zachowań oraz oczekiwań turystycznych osób niepełnosprawnych. Dlatego też autor postanowił podjąć aktywność badawczą także na tym polu, czego efektem są następujące opracowania:

- Zawadka J.: Znaczenie turystyki w życiu osób niepełnosprawnych. [w:] Problematyka niepełnosprawności w mediach i edukacji. Red. naukowa E. Jaska, T. Skoczek. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013.
- Zawadka J.: Charakterystyka wyjazdów turystycznych aktywnych turystycznie niepełnosprawnych mieszkańców miast. „Folia Turisica” 2018, nr 48.

Badania przeprowadzone wśród 345 aktywnych turystycznie osób niepełnosprawnych posiadających stosowne orzeczenie lekarskie pozwoliły rozpoznać i określić m.in. preferowane kierunki, długość i częstotliwość ich wyjazdów turystycznych, motywy i cele ich podejmowania, sposoby spędzania czasu podczas wyjazdów oraz kryteria wyboru konkretnej oferty. Na podstawie wyników przeprowadzonych badań zasygnalizować należy problem braku oferty przygotowanej przy uwzględnieniu specyficznych potrzeb omawianej grupy społecznej, co determinowało sposoby organizacji i realizacji wyjazdów turystycznych osób niepełnosprawnych.

3.5. Podsumowanie pozostałych obszarów naukowo-badawczych

Podsumowując charakterystykę podejmowanych przez autora obszarów naukowo-badawczych określonych jako pozostałe, wkład do nauki w wymiarze poznawczym, metodycznym i aplikacyjnym w ich zakresie postrzegać można jako:

- Przybliżenie genezy i ewolucji systemu kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej w Polsce wraz ze wskazaniem korzyści wynikających z jego funkcjonowania dla rozwoju turystyki wiejskiej.
- Opracowanie i weryfikacja metodyki badań służących rozpoznaniu świadomości istnienia oraz wiedzy w zakresie funkcjonowania systemu kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej w Polsce, a także ukazanie tej wiedzy i świadomości wśród mieszkańców Polski. Nie licząc próby rozpoznania tej problematyki, podjętej przez PFTW „GG” z wykorzystaniem bardzo dyskusyjnej metodyki i niewielkiej próby, są to jedyne badania zrealizowane w tym zakresie.
- Opracowanie i weryfikacja metodyki badań służących rozpoznaniu świadomości istnienia oraz popularności wybranych innowacyjnych produktów turystyki wiejskiej (w tym przypadku: „Hitów turystyki wiejskiej”, produktów turystycznych o charakterze wiejskim nagrodzonych Certyfikatem POT w ramach konkursu Najlepsze Produkty Turystyczne POT oraz wybranych produktów turystyki wiejskiej o charakterze kulinarnym), a także ukazanie tej świadomości i popularności wśród mieszkańców Polski wraz ze wskazaniem najskuteczniejszych form promocji tych produktów (jedyne badania zrealizowane w tym zakresie).
- Krytyczny przegląd i usystematyzowanie wiedzy dotyczącej pojęcia i istoty szlaku turystycznego oraz jego funkcji w odniesieniu do rozwoju turystyki wiejskiej.

- Konceptualizacja narzędzia badawczego służącego rozpoznaniu świadomości istnienia i popularności turystycznej muzeów o tematyce folklorystycznej i ludowej oraz szlaków turystycznych zlokalizowanych na obszarach wiejskich, a także ukazanie tej świadomości i popularności wśród mieszkańców Polski wraz ze wskazaniem najskuteczniejszych źródeł informacji na temat tych produktów turystycznych (jedyne badania zrealizowane w tym zakresie).
- Wskazanie miejsca i roli turystyki wiejskiej w edukacji ustawicznej oraz rozpoznanie i przybliżenie specyficznych jej cech jako systemu dydaktyczno-wychowawczego.
- Rozpoznanie i przybliżenie możliwości oraz sposobów wykorzystania turystyki wiejskiej jako narzędzia w zakresie edukacji kulturowej i ekologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem roli gospodarstw rolnych w tym procesie.
- Szczegółowe rozpoznanie i przybliżenie idei oraz genezy rozwoju gospodarstw edukacyjnych w Europie, a także systematyzacja oraz pogłębienie wiedzy na temat powstania, rozwoju i funkcjonowania Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych.
- Opracowanie i weryfikacja metodyki badań w zakresie powstawania, rozwoju oraz funkcjonowania przedsięwzięć edukacyjnych realizowanych przez rolników w ich gospodarstwach rolnych.
- Dostarczenie nowej i szczegółowej wiedzy z zakresu podejmowania oraz rozwijania przez właścicieli gospodarstw rolnych działalności edukacyjnej w formie zagród edukacyjnych z uwzględnieniem takich elementów, jak: cechy społeczno-demograficzne osób prowadzących zagrody edukacyjne i charakterystyka ich gospodarstw; motywy, źródła inspiracji oraz osiągnięte korzyści; problematyka dotycząca przygotowania gospodarzy i gospodarstw do prowadzenia działalności edukacyjnej; wsparcie instytucjonalne przedsięwzięć tego typu; charakterystyka działalności edukacyjnej zagród edukacyjnych czy wreszcie korzyści odnoszone przez uczestników zajęć realizowanych w zagrodach edukacyjnych w opinii ich właścicieli.
- Systematyzacja wiedzy z zakresu turystyki zrównoważonej i wskazanie korzyści wynikających z implementacji zasad zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do planowania i realizacji funkcji turystycznej obszarów przyrodniczo cennych.
- Zapropionowanie i omówienie innowacyjnych kierunków rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych oraz leśnych (*forest therapy*) oraz form umożliwiających przybliżanie i upowszechnianie wartości biologicznych tych obszarów podczas podejmowania aktywności turystycznej na ich terenie (questing i geocaching).
- Opracowanie i weryfikacja metodyki badań w zakresie popularności turystycznej obszarów chronionych oraz motywów, preferencji, zachowań i oczekiwań turystycznych osób wypoczywających na obszarach tego typu, a także poszerzenie

istniejącej wiedzy na ten temat w wyniku przeprowadzenia stosownych badań empirycznych.

- Konceptualizacja i weryfikacja narzędzia badawczego w dotyczącego diagnozy motywów i zachowań turystycznych osób starszych i niepełnosprawnych, a także poszerzenie wiedzy w tym zakresie na podstawie danych pierwotnych pozyskanych w trakcie badań własnych.
- Wskazanie potencjalnych kierunków rozwoju badań nad turystyką na obszarach wiejskich, obszarach przyrodniczo cennych, a także w zakresie edukacyjnych funkcji gospodarstw rolnych i aktywności turystycznej osób starszych oraz niepełnosprawnych wraz uzasadnieniem ich podjęcia.

4. Charakterystyka ilościowa dorobku publikacyjnego

Moja dotychczasowa praca naukowo-badawcza udokumentowana została 102 opracowaniami opublikowanymi w krajowych oraz zagranicznych czasopismach, monografiach i materiałach konferencyjnych, z czego 80 powstało po uzyskaniu stopnia doktora (w latach 2010-2019). Łączna suma punktów moich publikacji, obliczona według stosowanego przez MNiSW systemu oceny parametrycznej (punktacja wg wytycznych MNiSW za lata 2013-2016, proporcjonalnie do liczby współautorów), wynosi 649 punktów (z czego 535 po uzyskaniu stopnia doktora). Szczegółowy wykaz opublikowanych prac naukowych i twórczych prac zawodowych zamieszczono w załączniku nr 4, a w tabeli 1 zaprezentowano ich zestawienie liczbowe.

Tabela 1. Zestawienie liczbowe publikacji

Wyszczególnienie	Liczba publikacji				ogółem
	przed uzyskaniem stopnia doktora	po uzyskaniu stopnia doktora*			
		łącznie	w języku polskim	w języku angielskim	
Monografie autorskie		1	1		1
Monografie wieloautorskie		2	2		2
Autorskie rozdziały w monografiach	8	18	14	4	26
Współautorskie rozdziały w monografiach	8	8	7	1	16
Redakcja naukowa monografii		1	1		1
Współredagowanie monografii		1	1		1
Autorskie artykuły w czasopismach naukowych krajowych i zagranicznych	4	26	20	6	30
Współautorskie artykuły w czasopismach naukowych krajowych i zagranicznych	1	20	10	10	21
Współautorstwo podręczników		1	1		1
Materiały pokonferencyjne		2		2	2
Ekspertyzy i inne opracowania na zamówienie		1	1		1
Ogółem	21	81	57	23	102

* Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych ukazało się 9 publikacji, w których częściowo wykorzystane zostały dane pozyskane podczas badań prowadzonych na potrzeby realizacji rozprawy doktorskiej. Był to 1 autorski rozdział w monografii oraz 8 (5 autorskich i 3 współautorskie) artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych. Do grupy tej zaliczyć należy ponadto 1 monografię autorską, która powstała na bazie rozprawy doktorskiej.

Spośród opracowań, których jestem autorem lub współautorem 6 opublikowanych zostało w czasopismach indeksowanych w bazie ERIHPLUS, a 8 w Web of Science.

Mój dorobek publikacyjny w ujęciu wskaźnikowym wygląda następująco:

Liczba publikacji naukowych w bazie	Publish or Perish	89
	Web of Science	8
	Google Scholar	71
Liczba cytowań publikacji naukowych wg bazy	Publish or Perish	197
	Web of Science	24
	Google Scholar	163
Indeks Hirscha opublikowanych publikacji wg bazy	Publish or Perish	7
	Web of Science	1
	Google Scholar	7

5. Referaty wygłoszone na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych

Wyniki swoich badań prezentowałem na 49 konferencjach naukowych (34 krajowe i 15 międzynarodowych, w tym 6 zagranicznych) organizowanych przez różne ośrodki akademickie. Pełne zestawienie zamieściłem w załączniku nr 4, natomiast poniżej wymieniłem kilkanaście wybranych konferencji, na których wygłosiłem referat:

- Międzynarodowe konferencje naukowe organizowane przez International Association of Cultural and Digital Tourism w Atenach (w 2017 i 2014 r.).
- Kongresy Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu (2014, 2013, 2012, 2010).
- V i VII Gremium Ekspertów Turystyki (Sucha Beskidzka 2014 i Warszawa 2010).
- Międzynarodowe konferencje naukowe „Turystyka na obszarach przyrodniczo cennych” (Białowieża 2017, 2016, 2015).
- X Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Marketing turystyczny”, Międzyzdroje 2018,
- VI Konferencja Naukowo-branżowa „Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca”. Szklarska Poręba 2015.
- VIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Rynek turystyczny”, Szczecin-Świnoujście 2014.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Nauki ekonomiczne dla agrobiznesu i obszarów wiejskich”, Warszawa 2018.
- V Ogólnopolski Zlot Zagród Edukacyjnych. Kraków 2018.
- Ogólnopolskie Sympozja Agroturystyczne (2017, 2015).
- Forum Turystyki Wiejskiej i Agroturystyki. Kielce 2015.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Informacja i promocja w rozwoju przedsiębiorczości”. Lwów 2018.

- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Problemy rozwoju turystyki w Polsce i na Litwie. Wspomnienie osiągnięć i sylwetek naukowych Prof. dra hab. Zygmunta Przychodzenia i Dr inż. Elżbiety Jachimowicz”. Warszawa-Wilno-Biała Waka 2017.
- Międzynarodowa Konferencja „Infrastruktura okołoturystyczna jako element wzbogacający ofertę obszarów wiejskich”. Kielce 2013.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich”. Winnica-Simferopol-Humań 2013.
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Uwarunkowania rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”. Warszawa-Wilno-Troki 2009.

Byłem ponadto sekretarzem komitetu organizacyjnego dwóch konferencji naukowych (z czego jedna zagraniczna), a także członkiem komitetu organizacyjnego 13 konferencji naukowych (w tym 4 zagranicznych).

6. Recenzowanie publikacji naukowych

Wykonałam prawie 40 recenzji publikacji naukowych, w tym artykułów publikowanych w krajowych i zagranicznych czasopismach naukowych oraz rozdziałów w monografiach. Recenzowane przeze mnie artykuły zostały opublikowane w następujących czasopismach: „Entrepreneurship and Sustainability Issues”, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia”, „Zarządzanie. Teoria i Praktyka”, „Intercathedra”, „Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych”, „MAZOWSZE Studia Regionalne”, „Turystyka i Rozwój Regionalny”, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej w Ostrołęce”, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”.

7. Udział w krajowych i zagranicznych projektach badawczych, stażach naukowych oraz dydaktycznych, a także współpraca naukowo-badawcza z podmiotami krajowymi i zagranicznymi

Byłem kierownikiem i wykonawcą pięciu projektów badawczych finansowanych ze środków pozyskanych w ramach wewnętrznego trybu konkursowego WNE SGGW w Warszawie:

1. Preferencje turystów dotyczące wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych, 2012 r.
2. Preferencje turystyczne osób korzystających z usług obiektów turystyki wiejskiej na Mazowszu, 2013 r.
3. Preferencje, oczekiwania i zachowania mieszkańców miast dotyczące wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych, 2014 r.
4. Innowacyjność oferty turystycznej jako determinanta rozwoju funkcji turystycznej obszarów wiejskich, 2015 r.

5. Poziom znajomości i ocena wybranych produktów turystyki wiejskiej w Polsce wśród jej mieszkańców, 2016 r.

Byłem ponadto współwykonawcą projektu „Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych”, projekt realizowany w ramach Konkursu Dotacji organizowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna (DKS/DEF-III/POPT/341/08), 2008. Efektem tego projektu jest publikacja pt. „Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych”, w której jestem autorem jednego z rozdziałów.

Byłem też zaangażowany w projekt pt. „Analiza i ocena sytuacji kobiet wiejskich na rynku pracy”, realizowany na SGGW w Warszawie w latach 2005-2007. Projekt finansowany był przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach EFS - SPO RZL. Mój udział w projekcie polegał na prowadzeniu bezpośrednich wywiadów kwestionariuszowych.

Poza wymienionymi projektami, od 2011 r. do chwili obecnej biorę też czynny udział w projektach badawczych realizowanych w ramach badań statutowych WNE SGGW – zadanie badawcze Komunikowanie, edukacja i doradztwo w rozwoju lokalnym i regionalnym – wykonawca w obszarach: Lokalne i regionalne uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej, Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich.

Odbyłem także 3 naukowe staże zagraniczne (w tym jeden ponad czteromiesięczny):

1. Sumski Narodowy Uniwersytet Rolniczy (Sumy National Agrarian University), Sumy, Ukraina, 13.05-21.09.2013 r. Projekt badawczy obejmował diagnozę uwarunkowań popytowych i podażowych rozwoju turystyki wiejskiej w regionie sumskim.
2. Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Stawropolu (Stavropol State Agrarian University), Stawropol, Rosja, 1.08-31.08.2017 r. Projekt badawczy obejmował rozpoznanie i określenie roli turystyki wiejskiej w rozwoju wielofunkcyjnym obszarów wiejskich południowej europejskiej części Federacji Rosyjskiej.
3. Uniwersytet Padewski (Università degli Studi di Padova), Padwa, Włochy, 18-22.09.2017 r.

W lutym 2019 r. podjąłem współpracę w sferze naukowej z Wydziałem Ekonomicznym Ukraińskiego Narodowego Uniwersytety Życia i Nauk o Środowisku w Kijowie (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine).

Byłem ponadto uczestnikiem wyjazdu dydaktycznego w ramach Programu Erasmus do Uniwersytetu Witolda Wielkiego (Vytautas Magnus University), Kowno, Litwa, 21-25.09.2014 r.

W okresie 19.11-19.12.2014 r. pełniłem funkcję opiekuna naukowego stypendystki programu Erasmus Mundus, dr Anny Ivolgi ze Stavropol State Agrarian University.

Brałem udział w panelu eksperckim realizowanym w dniu 27.11.2015 r. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach projektu: „Wsparcie dla rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz z krajowych i regionalnych programów operacyjnych”.

Brałem też udział w eksperckiej analizie jakościowej nt. „Ocena zawartości stron internetowych w zakresie promocji turystyki wiejskiej” realizowanej 12.11.2014 na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Jestem ponadto współautorem ekspertyzy pt. „Wpływ hodowli zwierząt futerkowych na gospodarkę lokalną w Polsce”. Opracowanie zrealizowane zostało w 2017 r. na zlecenie „Branży hodowców zwierząt futerkowych w Polsce”.

8. Udział w komitetach redakcyjnych i członkostwo w towarzystwach naukowych

- Od 2013 r. pełnię rolę sekretarza redakcji czasopisma „Turystyka i Rozwój Regionalny” wydawanego przez SGGW w Warszawie.
- Od 2017 r. jestem członkiem redakcji czasopisma “International Journal of Business and Economics Research” publikowanego przez Science Publishing Group.
- Od 2010 r. jestem członkiem Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu.

9. Nagrody i wyróżnienia za działalność naukową

Prowadzona przeze mnie działalność naukowa była trzykrotnie nagradzana przez Rektora SGGW w Warszawie: indywidualną nagrodą III stopnia w 2011 i 2016 r. oraz zespołową nagrodą III stopnia w 2014 r.

Otrzymałem ponadto Dyplom Uznania Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych za uzyskanie wyróżniającej oceny w zakresie działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej w ramach „Okresowej oceny nauczycieli akademickich w latach 2013-2014.

10. Udział w szkoleniach, warsztatach i wyjazdach studyjnych

W celu podnoszenia swojej wiedzy i kompetencji uczestniczyłem w wielu szkoleniach, warsztatach oraz wyjazdach studyjnych. Szczegółowy wykaz zaprezentowano w załączniku nr 4, a poniżej wymieniono wybrane z nich.

Warsztaty i szkolenia

- Szkolenie realizowane na zlecenie SGGW w Warszawie przez Instytut Konsultantów Europejskich w 2014 r. pt. „Praktyczne sposoby komercjalizacji wyników badań w naukach przyrodniczych – aspekty międzynarodowe”.

- Szkolenie „Moodle w dydaktyce akademickiej” prowadzone przez firmę Edukacja-Online.pl na zlecenie SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego, 2017 r.
- Szkolenie realizowane przez SGGW w Warszawie w 2014 i 2015 r. dla kadry dydaktycznej z zakresu nowoczesnych metod kształcenia (e-learning) w ramach projektu pt. „Program doskonalenia dydaktyki SGGW w dziedzinie bioekonomii oraz utworzenia ścieżki kwalifikacji zawodowej „Młodszy menadżer jakości”.
- Warsztaty „Skarb za płotem - jak wykorzystać turystykę zrównoważoną dla rozwoju gmin rejonu Puszczy Kampinoskiej?” zorganizowane przez Kampinoski Park Narodowy w ramach projektu „Kampania edukacyjna Puszcza Kampinoska – Wspólna Przestrzeń”, 2015.
- Szkolenie „Zarządzanie kadrami turystycznymi – budowanie zespołu, zarządzanie zespołem, motywowanie zespołu” (2012) oraz „Trudna rozmowa – komunikacja przez telefon, zasady rozmowy telefonicznej i analiza transakcyjna” (2013), których organizatorem było Biuro usług turystycznych BUT i BiK Consulting.
- Szkolenie „Pracownicy SGGW wobec studentów niepełnosprawnych” realizowane w ramach POKL. Priorytet IV Szkolnictwo wyższe i nauka. SGGW w Warszawie 2011.
- Szkolenia „Przepisy prawne w turystyce wiejskiej” organizowanego przez CDR w Brwinowie o. w Krakowie, 2007.
- Szkolenie z obsługi programu Statistica organizowane przez KURSAR SGGW w 2008.
- Szkolenie „Jak wykorzystać obiekty i wydarzenia kultury dla rozwoju turystyki” organizowane przez Forum Turystyki Regionów, Toruń 2008.

Wyjazdy studyjne

- Cykl wyjazdów studyjnych organizowanych przez CDR w Brwinowie o. w Krakowie: „Dla ciała i dla ducha” - wizyta w zagrodzie edukacyjnej i w innowacyjnym obiekcie turystycznym w Małopolsce oraz warsztaty terenowe (2018); „Sieci współpracy w turystyce wiejskiej – przykłady innowacji i dobrych praktyk. Współpraca instytucjonalna w rozwoju turystyki wiejskiej” (2017); „Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich” (2015); „Sieciowe produkty turystyki wiejskiej” (2013); „Społeczny wymiar turystyki wiejskiej - dobre polskie przykłady” (2011).
- Wyjazd studyjny „Wspieranie rozwoju innowacyjnych form pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich Mazowsza” organizowany przez MODR, 2016 r.
- Cykl wyjazdów studyjnych organizowanych przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego: „Staropolska gościna – z dworku do pałacu” – wizyta w Dworku Staropolskim i Zespole Pałacowym w Kurozwałkach (2016); „Świętokrzyskie Sztetle i Średniowieczny Gród” (2015); „Szlakiem Przygody – Kraina Kultur oraz Sacrum i Profanum” (2013); Uznane produkty turystyczne w woj.

świętokrzyskiego – Osada Średniowieczna w Hucie Szklanej (2015); Osada Średniowieczna i Św. Krzyż (2012), Park Etnograficzny w Tokarni (2011) oraz Muzeum Wsi Kieleckiej – Skansen w Tokarni (2009); „Komercjalizacja turystyki wiejskiej na przykładzie atrakcji turystycznych Bałtowa” (2010).

- Wyjazd studyjny „Rozwój gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich okolic Zamościa” organizowany przez UP w Lublinie, 2014.
- Wyjazd studyjny „Wiejskie obszary peryferyjne UE – szlak tatarski, rolnictwo i agrobiznes na wiejskich obszarach peryferyjnych” organizowany przez Uniwersytet w Białymstoku, 2012.
- Wyjazd studyjny „Problemy rolnictwa i obszarów wiejskich w okresie transformacji” organizowany przez Uniwersytet Rzeszowski, 2013.
- Wyjazd studyjny „Brześć i obwód brzeski na Białorusi. Wieś i rolnictwo, obiekty kultury” organizowany przez PSW w Białej Podlaskiej, 2016.
- Wyjazd studyjny nt. rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej obszaru – m.in. spotkanie z Prezesem Stowarzyszenia Bieg Piastów. Organizatorem był UE we Wrocławiu, 2015.
- Wyjazd studyjny do gospodarstw agroturystycznych funkcjonujących w gminie Białowieża organizowany przez Zamiejscowy Wydział Leśny PB w Hajnówce, 2014.

11. Osiągnięcia dydaktyczne i popularyzacja nauki

Osiągnięciem w działalności dydaktycznej jest współautorstwo (udział 33%) podręcznika z zakresu turystyki: Turystyka. Wybrane zagadnienia. Difin, Warszawa 2014.

Organizowałem i organizuję liczne wyjazdy studyjne w ramach zajęć dydaktycznych realizowanych ze studentami kierunku turystyka i rekreacja (WNE SGGW) do gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, parków rozrywki oraz instytucji wspierających rozwój turystyki.

W trakcie swojej pracy w SGGW w Warszawie byłem promotorem 31 prac licencjackich i 20 prac magisterskich. Recenzowałem 32 prace licencjackie. Byłem członkiem komisji 248 egzaminów dyplomowych.

Angażowałem się także w działalność kół naukowych - na spotkaniu Koła Naukowego Ekonomistów SGGW wygłosiłem referat „Agroturystyka jako element wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich” (2010 r.), a także uczestniczyłem w charakterze jurora w XXXIX Przeglądzie Dorobku Kół Naukowych SGGW, 2013 r.

W latach 2012-2015 pełniłem funkcję opiekuna roku na studiach I stopnia na kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie.

12. Uprawnienia z zakresu turystyki i rekreacji

Swoją wiedzę o turystyce kształtowałem także w trakcie kilkudziesięciu wyjazdów w roli kierownika, instruktora i opiekuna zorganizowanych grup dziecięcych i młodzieżowych. Aktywność tego typu umożliwiły mi liczne uprawnienia z zakresu turystyki i rekreacji:

- Instruktor rekreacji ruchowej – specjalność kajakarstwo, 2003, organ wydający uprawnienie – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.
- Instruktor rekreacji ruchowej – specjalność survival, 2003, organ wydający uprawnienie – PWSZ w Białej Podlaskiej.
- Instruktor rekreacji ruchowej – specjalność narciarstwo zjazdowe, 2004, organ wydający uprawnienie – PWSZ w Białej Podlaskiej.
- Opiekun w placówkach wypoczynku dzieci i młodzieży, 2001, organ wydający uprawnienie – Kuratorium Oświaty w Lublinie.
- Kierownik wycieczek szkolnych, 2004, organ wydający uprawnienie – PWSZ w Białej Podlaskiej.
- Kierownik placówek wypoczynku dzieci i młodzieży, 2007, organ wydający uprawnienie – Instytut Doskonalenia Kadr Pedagogicznych „EDUKACJA”.

